Ferdo Gestrin

GOSPODARSKA IN SOCIALNA STRUKTURA GORNJEGRAJSKE POSESTI PO URBARJU LETA 1426

Prvi urbarji za posest benediktinskega samostana v Gornjem gradu, ki jih poznamo, so nastali v začetku 15. stoletja. Najstarejši od njih je odlomek splošnega urbarja, verjetno iz leta 1420, kjer je bila popisana posest od urada Ljubno dalje. V celoti se je ohranil urbar leta 1421. Temu urbarju je po I. Orožnu in A. Mellu, z izjemo nekaterih imen podložnikov, povsem enak urbar leta 1426.[1] Ta urbar se je pozneje izpopolnjeval do leta 1441.[2] Iz poznejše dobe imamo nato še vrsto urbarjev gornjegrajskega zemljiškega gospostva.[3] Rokopisi vseh teh urbarjev, ki so po obliki poimenski urbarji, se hranijo v Deželnem arhivu v Gradcu.

Doslej je bil objavljen samo urbar leta 1426, ki pa je bil kot vir v literaturi še malo izkoriščan.[4] A. Stegenšek, ki ga je v naši literaturi prvi uporabljal, je iz njega črpal predvsem podatke za zgodovino naselitve, za razvoj prebivalstva in za zgodovino cerkva oziroma za cerkveno zgodovino gornjegrajskega ozemlja.[5] Izvor hišnih in rodbinskih imen, oziroma njihovo zvezo z ledinskimi imeni, je za okolico Solčave in Luč na podlagi urbarja prikazal Fr. Mišič.[6] Za nekatere kon-

---

[1] I. Orožen, Das Bisthum und die Diözese Lavant II. Das Benediktiner-Stift Oberburg, Maribor 1876, str. 215; A. Mell, Die mittelalterlichen Urbare und urbarialen Aufzeichnungen in Steiermark als Quellen steierischer Wirtschaftsgeschichte. Beiträge zur Kunde steiermärkischer Geschichtsquellen 25 (1893), str. 34; M. Kos, Srednjeveški urbarji za Slovenijo I. Urbarji salzburške nadškofije, Ljubljana 1939, str. XV.

[2] To dokazujejo naknadni vpisi, ki segajo do tega leta. Prim. A. Stegenšek, O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja. ČZN 7 (1910), str. 24.

[3] Prim. Verzeichniss den aus dem Archive des ehemaligen Stiftes Obernburg an das steiermärkischen Landesarchive abgetretenen Handschriften. ŠkALj. Tu se navajajo urbarji za leta 1472, 1476, 1498/9, 1500, 1550, 1602 in 1615. Vsekakor pa so bili še urbarji iz kasnejše dobe. Tako se je v ŠkALj ohranil urbar urada Poreber za leto 1668.

[4] I. Orožen, o. c., str. 222—322. Točnost objavljenega teksta z originalom je na mojo prošnjo preveril tov. rav. Janez Kramar, za kar se mu tudi na tem mestu najtopleje zahvaljujem.

[5] A. Stegenšek, Cerkveni spomeniki lavantinske škofije I. Dekanija gornjegrajska, Maribor 1905, str. 1 sl.; isti, O najstarejši zgodovini gornjegrajskega okraja, str. 1 sl.

[6] Fr. Mišič, O ledinskih in hišnih imenih okoli Solčave. ČZN 33 (1938), str. 191—201; isti, Ledinska in hišna imena okoli Luč. ČZN 35 (1940), str. 40—49.

kretne podatke v zvezi z obravnavo trga Ljubno, je uporabljal urbar tudi Fr. Baš.[7] Ni pa še nihče črpal urbar za prikaz takratnega gospodarskega in socialnega stanja gornjegrajskega ozemlja, za kar nam ta vrsta virov po svojem značaju nudi največ podatkov. To naj bi bila naloga te razprave.

Teritorialni in kolonizacijski razvoj gornjegrajske posesti; uprava. — Jedro zemljiške posesti gornjegrajskega samostana, gornjegrajsko ozemlje,[8] je staro naselitveno področje; obljudeno je bilo že v najstarejši dobi človeštva. Tudi v poznejših dobah prazgodovine in pa v rimskih časih je bila pokrajina naseljena, o čemer pričajo arheološki ostanki.[9]

Slovenci so se v te predele naselili verjetno že takoj ali pa kmalu potem, ko so izpričani v okolišu nekdanje rimske škofije v Celeji (okoli leta 580). Iz Celjske kotline je šel nato močnejši kolonizacijski tok v zgornjo Savinjsko dolino, ki je naselil ne le ravnino ob Savinji, ampak tudi obrobje hribov ter ustvaril v prostoru »Rečica—Ljubno večje, okoli Luč in Solčave pa že primeroma zgodaj dvoje manjših naselbinskih središč«. Slabši tok je sledil Dreti, kjer je bilo okoli Gornjega grada in Nove Štifte staro naselbinsko jedro.[10]

Več kakor pol tisočletja po prihodu Slovencev nam pisani viri nato nič ne govore o teh krajih. V toku tega časa — prehoda iz rodovno-plemenske skupnosti v fevdalizem — se je tod razvilo veliko zemljiško gospostvo s središčem v Gornjem gradu, ki sta ga takratni njegov lastnik, plemič Dyebald de Chagere, in njegova žena Truta leta 1140 z vsemi ministeriali in podložniki podarila oglejski cerkvi z željo, da dobi večji del tega posestva tedaj ustanovljeni benediktinski samostan v Gornjem gradu.[11] Chagerjevo posestvo je bilo zelo veliko in nerazkosano.[12]

Seveda je bilo gornjegrajsko posestvo tedaj še redko poseljeno: na samostanski zemlji je bilo vsega kakih 500 podložnikov, skupaj z ženami in otroki; na posestvih, ki so ostala oglejski cerkvi, pa je bilo brez ministerialov morda okoli 100 podložnikov vseh skupaj.[13] Prvotno

---

[7] Fr. Baš, Doneski k zgodovini Gornjegrajskega. ČZN 33 (1938), str. 1 sl., 65 sl., 129 sl.

[8] Pod tem razumem področje zgornje Savinjske in Zadrečke doline, kakor ga je označil Fr. Baš, o. c., str. 2, op. 4.

[9] Prim. za paleolit razprave S. Brodarja o Potočki zijalki in F. L. Zotz, Altsteinzeitkunde des Südostalpenländer, Archiv f. G. u. T. XXIX (1944), Weimar, str. 1 sl. Za poznejša obdobja in rimsko dobo A. Muchar, Geschichte des Herzogthums Steiermark I, Graz 1844, str. 205 sl.; F. Pichler, Text zur archäologischen Karte von Steiermark, Graz 1888, str. 11, 20, 28, 30 itd.; A. Stegenšek, O najstarejši zgodovini, str. 26; W. Schmid, Südsteiermark im Altertum v F. Hausmann, Südsteiermark, ein Gedenkbuch, Graz 1925, str. 1 sl.; Poročilo Muzejskega društva v Mariboru, ČZN 26 (1931), str. 143.

[10] M. Kos, Zgodovina Slovencev, Ljubljana 1933, str. 29, 39 sl.

[11] I. Orožen, o. c., str. 4—5; Fr. Kos, Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku IV (1911), str. 94—5.

[12] A. Stegenšek, o. c., str. 6.

[13] I. Orožen, o. c., str. 4; Fr. Kos, o. c., str. 94; A. Stegenšek, o. c., str. 22.

kolonizacijsko področje je bilo potemtakem sorazmerno majhno. Na splošno lahko rečemo, da je bila poseljena stara kulturna zemlja, predvsem v ravninskem svetu in na obronkih hribov. Pozneje pa je šla kolonizacija v višji, gorati svet in je mlajše kolonizacijsko področje obsegalo predvsem ozemlje v uradih Tirovsek, Luče, Ljubenska gora in Solčava. Ni naš namen podrobno prikazati razvoj te kolonizacije, ki se je vršila pod vodstvom samostancev na škodo oglejskega gozda. Dovolj je, če poudarimo, da je bila zelo obsežna in da se je do časa našega urbarja v glavnem že izvršila ter se pozneje površina na novo pridobljene zemlje pa tudi število celih kmetij ni bistveno povečala. Obsežnost te, v pretežni meri notranje kolonizacije, nazorno prikaže primerjava števila kmetij ob času ustanovitve samostana in številom, kakor ga izkazuje urbar leta 1426 na prvotnem ozemlju gornjegrajske gospoščine. Tedaj je bilo na tem prostoru 745 kmetij, dočim jih moremo za sredo 12. stoletja računati na okoli 150.[14] Zajela je skoraj vso razpoložljivo zemljo in je pozneje nastalo le sorazmerno malo novih kmetij;[15] oblika naselij pa je bila samotna kmetija oziroma v manjši meri zaselek ali raztresena vas, kar je ob geografski oblikovitosti gornjegrajskega ozemlja razumljivo.

To področje se v virih že od srede 13. stoletja dalje označuje kot posebno okrožje oziroma pokrajina (districtus, provincia)[16] in je v njem imel vso sodno oblast samostan.[17]

Poleg tega jedra svojega zemljiškega gospostva si je samostan pridobil še zelo veliko posest na ozemlju nekdanje Štajerske in tudi Kranjske v bližini Gornjegrajskega ter manjšo v Furlaniji.[18] Po letu 1426 pa se posest gornjegrajskega samostana ni več bistveno povečala, ker je njegovo zemljiško gospostvo pripadlo novoustanovljeni ljubljanski škofiji (1461), samostan sam pa je bil leta 1473 ukinjen.[19] Leta 1788 je prišlo posestvo v državno upravo po zamenjavi Stične za združeno gospoščino Gornji grad, Rudnek in Vrbovec, kjer je bilo do leta 1811.[20]

Gornjegrajsko zemljiško gospostvo je bilo v času našega urbarja, podobno kakor vsa druga plemiška in cerkvena posestva, razdeljeno

---

[14] Tako obsežna kolonizacija ni nič izjemnega. Na ozemlju frajzinškega škofa v Selški in Poljanski dolini je v času od 1160 do 1291 naraslo število kmetij po istem vrstnem redu, kakor sledi: 77 : 293 oziroma 77 : 517¾. Glej P. Blaznik, Kolonizacija Selške doline, Ljubljana 1928, str. 16 in Kolonizacija Poljanske doline, GMS 19 (1938), str. 21. Kolonizacijski razvoj na gornjegrajskem področju lepo prikazuje tudi nastajanje cerkva in njihovi patroni. Glej A. Stegenšek, Dekanija gornjegrajska, str. 173.

[15] Prim. za okolico Luč Fr. Mišič, Ledinska imena, str. 40 sl.

[16] A. Stegenšek, O najstarejši zgodovini, str. 5 sl.

[17] I. Orožen, o. c., str. 56 sl., 310.

[18] Na tej, pozneje pridobljeni posesti, je nastalo sedem uradov, od katerih je pet imelo kmetije predvsem v kamniškem, braslovškem in šoštanjskem okolišu ter na Kozjanskem, ostala dva pa sta bila eden na Tolminskem in drugi v Furlanski nižini blizu Vidma.

[19] I. Orožen, str. 197 sl.; J. Gruden, Cerkvene razmere med Slovenci v XV. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije, Ljubljana 1908, str. 41 sl.

[20] Fr. Baš, o. c., str. 1.

na urade, 13 po številu: Tirovsek, Posavinje, Zadretje, Ljubenska gora, Luče, Solčava, Braslovče, Volog, Lemberg, Šentilj, Poreber, Kojca na Tolminskem in Arteca v Furlaniji. Na čelu vsakega urada je bil oficial — oskrbnik, ki je poleg gospodarskih funkcij opravljal še sodne, seveda le za »causae minores«.[21] Za svoje delo so oficiali imeli določene pravice: dobivali so zemljo v najem, prejemali dohodke od urbarialnih dohodkov[22] ter določene dajatve od kmetov.[23] Za zemljo, ki so jo imeli v najemu, so morali plačevati odškodnino v denarju ali naturalijah.[24] Nižji uradnik na gornjegrajskem posestvu je bil preco — birič, ki je imel gospodarske in sodne funkcije.[25] V vaseh pa so bili gospodarsko-upravni organi gornjegrajskega samostana župani, ki jih naš urbar na celem zemljiškem gospostvu izkazuje samo 17; za svoje delo so dobivali plačilo v obliki tako imenovanih »župnic«.[26] Za pobiranje desetine so skrbeli posebni uradniki — decimatores, ki se omenjajo v vseh uradih razen v Solčavi, Lembergu, Porebri in v obeh furlanskih. V nekaterih uradih so pobirali poleg desetine tudi primščino ali pa so od nje dobivali dohodke.[27] Kako so bili decimatorji plačani za svoje delo, urbar ne daje nobenih podatkov.

Pozneje, ko je bila lastnik gornjegrajskega zemljiškega gospostva ljubljanska škofija, se je upravna razdelitev nekoliko spremenila. Leta 1668 ni bilo več uradov Kojca in Arteca. Kojca je bila priključena uradu Poreber, urad Arteca pa se ne omenja, verjetno zato, ker ni bil več v sklopu gornjegrajskega gospostva.[28] V začetku 19. stoletja pa je obsegalo gospostvo samo devet uradov. Od starih uradov, ki so imeli v glavnem isti obseg, kakor v srednjem veku, jih je ostalo samo osem: Tirovsek, Posavinje, Zadretje, Ljubno (prej Ljubenska gora), Luče, Solčava, Braslovče in Šentilj. Ostalih uradov ni več; posest se je torej precej zmanjšala. Na novo se javlja sedaj urad v Gornjem gradu, kamor je spadal trg Gornji grad, Zakot in Rore (skupina kmetij severno oziroma severovzhodno od Gornjega grada).[29]

---

[21] I. Orožen, o. c., str. 310.

[22] Ibidem, str. 296.

[23] N. pr. dajatev v denarju v Posavinju in Vologu (Ambtmans Recht) in tlako pri oranju po dva dni jeseni in spomladi na celem gospostvu. Ta plužna tlaka se je imenovala »aratrum«. Glej I. Orožen, str. 250, 296, 310 O plužni tlaki oficialom na salzburških posestvih prim. M. Kos, Urbarji salcburške nadškofije, str. 60 sl.

[24] I. Orožen, o. c., str. 287, 291, 292, 295, 301, 304.

[25] Ibidem, str. 310.

[26] N. pr. župan v Vologu je imel tri njive, od katerih je plačeval dajatev v denarju (str. 294), župan Tomaž v uradu Šentilj je dajal od njive dajatev v vinu (str. 300), župan v uradu Lemberg pa je imel mlin in je zanj plačeval denarno dajatev.

[27] I. Orožen, str. 223, 249, 264, 274, 282, 292, 296.

[28] ŠkALj., urbar za urad Poreber leta 1668.

[29] ŠkALj., Historische Gutsbeschreibung der Kais. Königl. Religions Fonds Herrschaft Oberburg im Jahre 1802 (o tem opisu glej Fr. Baš, o. c., str. 1 sl.); C. Schmutz, Historisch Topographisches Lexicon von Steyermark III, Gratz 1822, str. 46 sl.

Gospodarstvo in kmetov položaj. Samostan najbrž že od svojega začetka ni imel pridvornega gospodarstva, temveč je zemljo oddajal kmetom v zakup pod določenimi pogoji. To je imelo za podložnike ugodne posledice glede na obliko zakupov. Pravno moremo na ozemlju gornjegrajskega gospostva razlikovati dvoje vrst zakupov: časovno omejeni in dedni zakup.[30] Položaj podložnika, ki je imel kmetijo v časovno omejenem zakupu, je bil mnogo slabši od položaja onega z dednim zakupom.

Primeri časovno omejenih zakupov so bili na gornjegrajski posesti razmeroma maloštevilni. Od skupnega števila 981 v urbarju navedenih kmetij je imelo tako obliko zakupa okoli 11 % podložnikov. Skoraj vsi podložniki z začasnim zakupom se v urbarju imenujejo »coloni conuentualium«. Bili so nastanjeni na novinah, s krčenjem gozda pridobljenih kmetijah, in so plačevali dajatve predvsem v denarju. Običajno so bile dajatve v denarju zelo visoke in tak podložnik ni plačeval nič drugega. Malo je bilo takih, ki so dajali poleg censusa v denarju še male dajatve, zelo redki pa so bili oni, ki so odrajtovali v naturalijah.[31] Ta oblika zakupa je veljala vsaj za dobo obeh zakoncev.[32] Oblike »svobodnega« zakupa (Freistift) v urbarju nisem zasledil.

Ogromno večino kmetij na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu (okoli 89 %) so imeli podložniki v dednem zakupu. Obe obliki dednega zakupa, po kupnem in po grajskem pravu, sta bili močno razširjeni, čeprav je bil bolj pogost zakup po kupnem pravu.[33] Kupnina je bila zelo visoka in je znašala blizu cele vrednosti kmetije,[34] primščina pa je bila sorazmerno majhna.[35] Podložniki s to obliko zakupa so morali dajati vse dajatve (velike in male) ter služnosti. V veliki meri so bile dajatve še naturalne, čeprav so bile deloma že spremenjene v denarne. Podložniki s tem zakupom so morali deloma še delati tlako[35a] ali pa so dajali denarno odškodnino zanjo.[36] Posestnik take kmetije je le-to lahko prodal, vendar je moral dobiti za to dovoljenje zemljiškega gospoda in mu od izkupička dati kupni novec. Podložniki, ki so imeli zakup po grajskem pravu, so plačevali samo manjšo dajatev v denarju

[30] Prim. W. Fresacher, Das Kaufrecht bei der Herrschaft Bayerhofen im 17. Jahrhundert. Archiv f. v. G. u. T. 24/5 (1936), str. 119 sl.; isti, Das Bauertum in Kleinkircheim und St. Oswald in vergangenen Zeiten, Carinthia I 129 (1939), str. 57 sl.; J. Polec, Prevedba zakupnih kmetij v kupne na Kranjskem ob koncu 18. stoletja. ZZR 13 (1936/7), str. 135 sl.

[31] I. Orožen, o. c., str. 233, 238—240.

[32] Glej opazko pri kolonih v uradu Poreber, kjer sedi na hubi vdova.

[33] V urbarju se navaja nekaj primerov takega zakupa, ki so si ga podložniki pridobili v letu nastanka urbarja, tako str. 237, 283, 322.

[34] I. Orožen, o. c., str. 282: Podložnik Janes wraby je dobil kmetijo po kupnem pravu za 31 mark in 100 denarjev. Cene kmetijam pa so se tedaj sukale okoli 34—50 mark; glej o. c., str. 155, 157, 168.

[35] Če je naše mišljenje, da so pobirali primščino decimatorji, pravilno, potem je bila višina primščine pol marke oziroma marko ali prašiča, kar znese povprečno 1½ do 3 odstotke vrednosti kmetije.

[35a] I. Orožen, o. c., str. 310.

[36] I. Orožen, o. c., str. 230, 236, 240, 243.

in male dajatve, niso pa imeli nikakih drugih služnosti. Primeri takih zakupov so bili, tako sodimo, predvsem v uradih Ljubenska gora, Luče in Solčava.[37] Pri zakupu po grajskem pravu je podložnik imel pravico do prodaje kmetije proti neznatni pristojbini. Primere prodaje urbar večkrat nakazuje, vendar se iz samega teksta ne more presoditi, ali gre za posestnika z grajskim ali posestnika s kupnim pravom.[38]

Točnejšo sliko o agrarnih odnosih tega časa, kakor tudi nadaljnjega razvoja bi dobili, če bi primerjali urbarje poznejših dob, toda ti nam sedaj niso dostopni. V začetku 19. stoletja pa so bila že vsa kmečka posestva z redkimi izjemami lastninska.[39]

Gospodarska enota, ki jo je imel podložnik, je bila kmetija in se v urbarju navaja kot huba ali mansus, vendar so se v času urbarja prej cele kmetije že začele deliti. Ko je namreč bila v glavnem poseljena že vsa zemlja, ki je tudi na področju gozda nudila možnost naselitve, in se je prebivalstvo pomnožilo, je začelo primanjkovati zemlje. Zato je sledila drobitev celih kmetij na polovične, tretjinske in celo četrtinske. Naš urbar navaja 32 polovičnih kmetij, zelo redke pa so bile manjše kmetije.[40] Da je bil proces delitve kmetij šele na začetni stopnji, nam dokazuje dejstvo, da se na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu javljajo sorazmerno številni primeri obdelovanja v »tovarišiji«, t. j. da sta imela po dva podložnika kmetijo v obdelovanju ter od nje odrajtovala dajatve ali še skupaj ali pa že vsak od svojega dela.[41] V »tovarišiji« so obdelovali po urbarju povsem tuji ljudje, pa tudi najožji sorodniki, kakor n. pr. Martin Brumnick in njegov sin v Gomilskem v Braslovškem uradu[42] ali n. pr. Jantschecz Wirtacznik in njegov brat Martin v Dobravi v Zadretju.[43] Iz tega bi

---

[37] Nedvomno je imel po tem pravu v zakupu kmetijo duhovnik v Lešju in od nje dajal majhno denarno dajatev 40 oglejskih denarjev (o. c., str. 287); isto velja tudi za kmetije, ki so jih imeli oskrbniki. Ker je velika večina podložnikov v uradu Solčava dajala še manjše denarne dajatve, sodimo, da je bila tod razširjena oblika zakupa po grajskem pravu. K razširitvi te oblike zakupa je morda precej vplivala kolonizacija.

[38] N. pr. I. Orožen, o. c., str. 280, kjer je pod navedbo podložnika Vlricha Tschelygogyja opomba: »Item vbi fuit olim vlreich tenet Andre sekalcz et seruit tantum sicut prius«; glej še str. 282, 309. Še več jih srečamo v urbarju za urad Poreber leta 1668.

[39] »Die Unterthanen besitzen ihre Gründe weder in Erbpacht weder Zinss noch für ledigliche Dienste, sondern alle Gründe gehören dem Unterthanen Eigenthümlich...« Historische Gutsbeschreibung, IX, toč. 10. ŠkALj

[40] V uradu Posavinje je imel Hansa belicznik iz Volovenj tretjinsko kmetijo (»habet tertiam partem in prefato manso«); I. Orožen, o. c., str. 241. V Ljubenski gori pa se omenja četrtinska kmetija (»Item von ainem viertaill«), ki je plačevala manj kakor četrtino censusa, na splošno veljavnega za celo kmetijo; ibidem, str. 268.

[41] Po uradih so primeri obdelovanja v »tovarišiji« razdeljeni takole: v uradu Tirovsek, Ljubenska gora, Braslovče in Lemberg po en primer; v uradih Posavinje, Luče, Solčava in Poreber po dva; v uradu Zadretje trije, v ostalih uradih pa nič. Glej I. Orožen, o. c., str. 260, 269, 284, 297, 304, primere skupnega plačevanja; str. 257 že ločenega.

[42] I. Orožen, o. c., str. 288.

[43] Ibidem, str. 257.

lahko sklepali, da se je delitev kmetij običajno začela s skupnim obdelovanjem najbližjih sorodnikov, očeta in sina oziroma bratov na isti kmetiji. Dokaz, da se je delitev kmetij začela v najožjih sorodstvenih vezeh, bi bilo tudi to, da sta zgoraj omenjena brata plačevala vsak po 40 graških denarjev kot census in male dajatve v piščancu in desetih jajcih ločeno, skupno pa dajala 50 oglejskih denarjev.

Kmetije, ki se je že delila, samostan ni več združil, čeprav je na njej sedel en sam podložnik. Kjer imamo v urbarju tak primer, se vedno navaja, da drži podložnik tudi drugo polovico, z besedami: »Et tenet aliam partem eciam.«[44]

V naslednjih stoletjih pa se je tudi na gornjegrajski posesti vršila delitev kmetij v velikem obsegu. Vendar nam je pri tem ločiti dvoje področij. V goratem svetu, kjer so bile samotne kmetije in raztresena naselja, se je mnogo bolj ohranilo staro stanje.[45] Nasprotno pa se je na ozemlju tistih uradov, ki so obsegali ravninski svet in kjer je bila naselbinska oblika vas, vršil ta proces v mnogo večjem obsegu. To nam pokaže primerjava za urad Poreber, kjer je bilo 1426. leta 65 celih kmetij in prav toliko podložnikov, a okoli 250 let pozneje je bilo tam 123 podložnikov, celih kmetij pa le še 29; vse ostale pa so bile manjše (računano brez kmetij nekdanjega urada Kozica, ki je bil tedaj že priključen uradu Poreber). Podrobnejšo posestno sliko tega urada daje naslednja tabela.[46]

Kakor na drugih zemljiških gospostvih so se tudi na gornjegrajski posesti javljale opustele kmetije. Imamo jih v vseh uradih in jih je bilo vseh skupaj 58 ali 5,91 % ter so se omenjale kakor »ain öd« v nemščini in »mansus desolatus« v latinščini.[47] Dvakrat pa se je pusta kmetija označevala tudi s slovenskim izrazom »apostata« in »pastota«.[48]

---

[44] Ibidem, str. 261, 276.

[45] Prim. za področje uradov Solčava in Luče Fr. Mišič, O ledinskih imenih, str. 151; isti, Ledinska imena, str. 40 sl.

[46] Tabela je narejena po že omenjenem urbarju za urad Poreber. Število naselij se ujema s starim, vendar se namesto podložnikov v Studencu, Trobelnem in Chronfurtu navajajo kmetije v Bukovici, pri Brezovici in Žerjavcih. Toda velikost posesti se skoraj povsem sklada. Po starem urbarju je bilo v vseh treh starih naseljih 10 celih kmetij, v novih treh pa je zemlje za 8¾ hube. Ker se Chronfurt starega urbarja po številu celih kmetij povsem ujema z Žerjavcami, ki jih pozna urbar leta 1688, obstoji možnost, da je bila to ista naselbina. Žal nisem mogel zasledovati konkreten proces drobljenja kmetij na celem zemljiškem gospostvu, ker mi viri niso dostopni.

[47] Po uradih so bile puste kmetije razdeljene, kakor sledi: Tirovsek jih ima 8, Posavinje 4, Zadretje 7, Ljubenska gora 8, Luče 7, Solčava 2, Braslovče 2, Volog 2, Lemberg 4, Šentilj 8, Poreber 2, Kojca 1 in Arteca 3.

[48] Beseda se je uporabljala predvsem na ozemlju svetne oblasti nekdanjega oglejskega patriarhata in njemu bližnjih področjih. Glej M. Kos, Pustota, Slavistična revija 3 (1950), str. 397 sl.; prim. isti, Urbarji Slovenskega Primorja, Ljubljana 1948, str. 28. Izven omenjenega območja se je beseda kot določen agrarni termin doslej pojavila le v našem urbarju. Sem se je verjetno prenesla pod vplivom oglejskega patriarhata, s katerim je bilo gornjegrajsko zemljiško gospostvo po svojem nastanku in v cerkvenem pogledu tesno povezano. Zelo verjetno pa je vplivalo na to razširitev tudi dejstvo, da je imel samostan nekaj posesti v Furlaniji.

Naselbina	Število podložnikov		Velikost kmetij											
			stare	nove										
	staro	novo	cele	cele	3/4	2/3	1/2	1/3	1/4	1/6	1/8	1/16	kajža
Poreber	5	7	5	3	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Na hribu	3	5	3	2	—	—	2 (na eni polovični dva)						1
Gozd	4	7	4	—	—	1	4	—	—	—	—	1	—
Breznično	3	4	3	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Sele	3	7	3	2	—		5 (po 1426. letu 3 nove 1/2 kmetije)						
Srednja vas	1	3	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	1
Markovo	4	7	4	1	—	—	6	—	—	—	—	—	—
Bukovica	—	4	—	—	—	—	4	—	—	—	—	—	—
Sele	1 (kolon)	2	1	2 (kmetija pridobljena po 1426)					—	—	—	—	—
Okrog	3	5	3	1	—	—	4	—	(eden ima tudi kajžo)				1
Moravče	3	6	3	—	—	—	2	—	4 (ena kmetija izgubljena)				
Pri Brezovici	—	4	—	(eden ima 1/4 in 1/8)				—	3	—	2	—	—
Tučna	2 (kolona)	4	2	1	—	—	1	—	2	—	—	—	—
Bistrica	2	3	2	1	1	—	—	—	1	—	—	—	—
Zagorica	2	5	2	1	—	1	1	1	—	1 (pridobljena 2/3)			—
Zapoge	3 in 1 p.	4	4	2	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Žerjavce (Žirovše?)	—	8	—	6	—	(eden ima samo polje)				—	—	—	1
Hruševka	3 (koloni)	1	3	1	(Torej dve izgubljeni ali pa sta opusteli)						—	—	—
Podgorje	1 (kolon)	2	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—
Na Dobravi	1	3	1	—	—	—	1	—	2	—	—	—	—
Štefanja gora	10	21	10[1]	4	—	—	9	—	6	—	—	—	1
Kozica	5	7	5	5	—	(kaj ima en podložnik ni navedeno)						—	1
Kartečine	3	3	3	1	—	—	2	(ena kmetija izgubljena)				—	—

[1] En podložnik ima 1 celo in ¼ kmetijo.

F. Gestrin, *Gornjegrajska posest leta 1426*

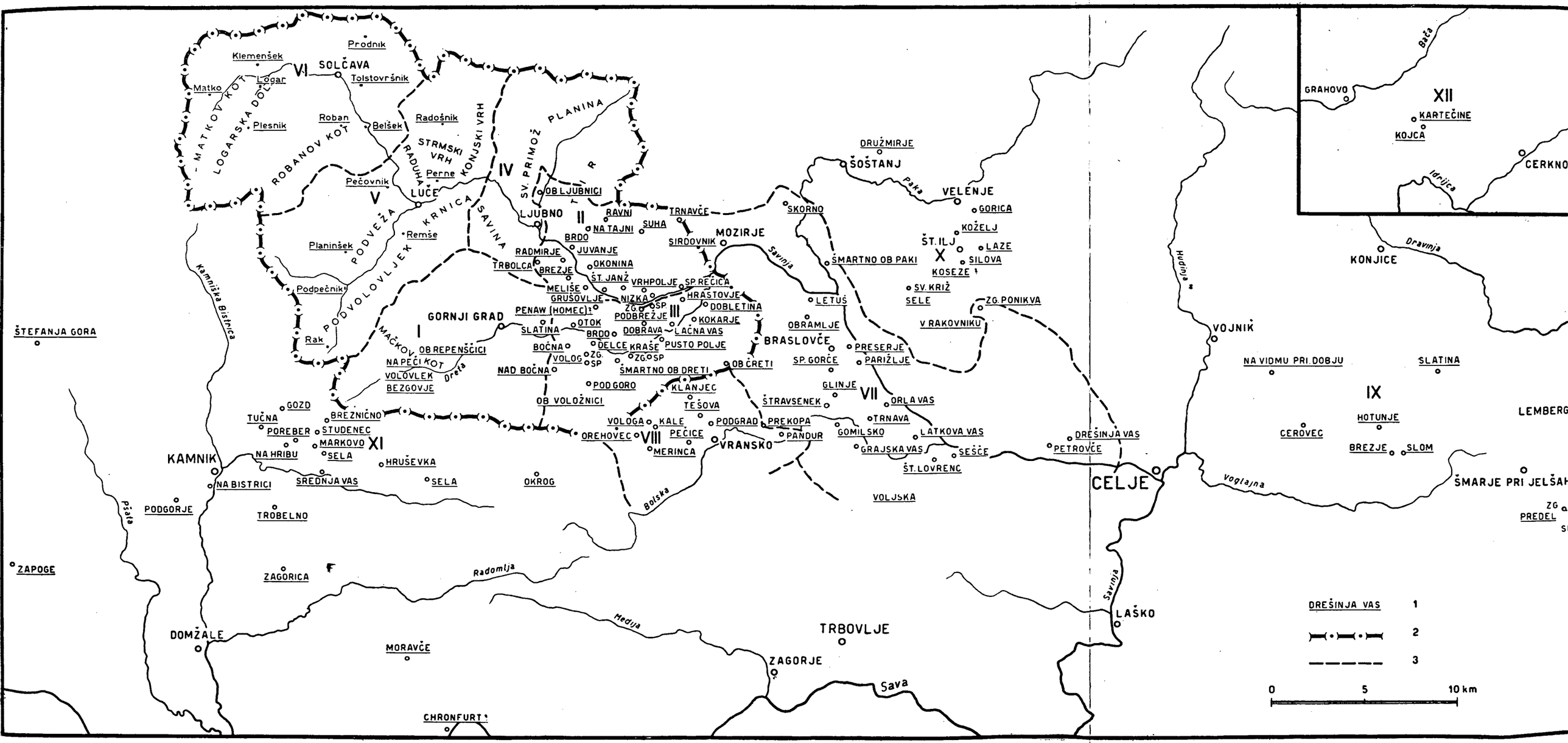

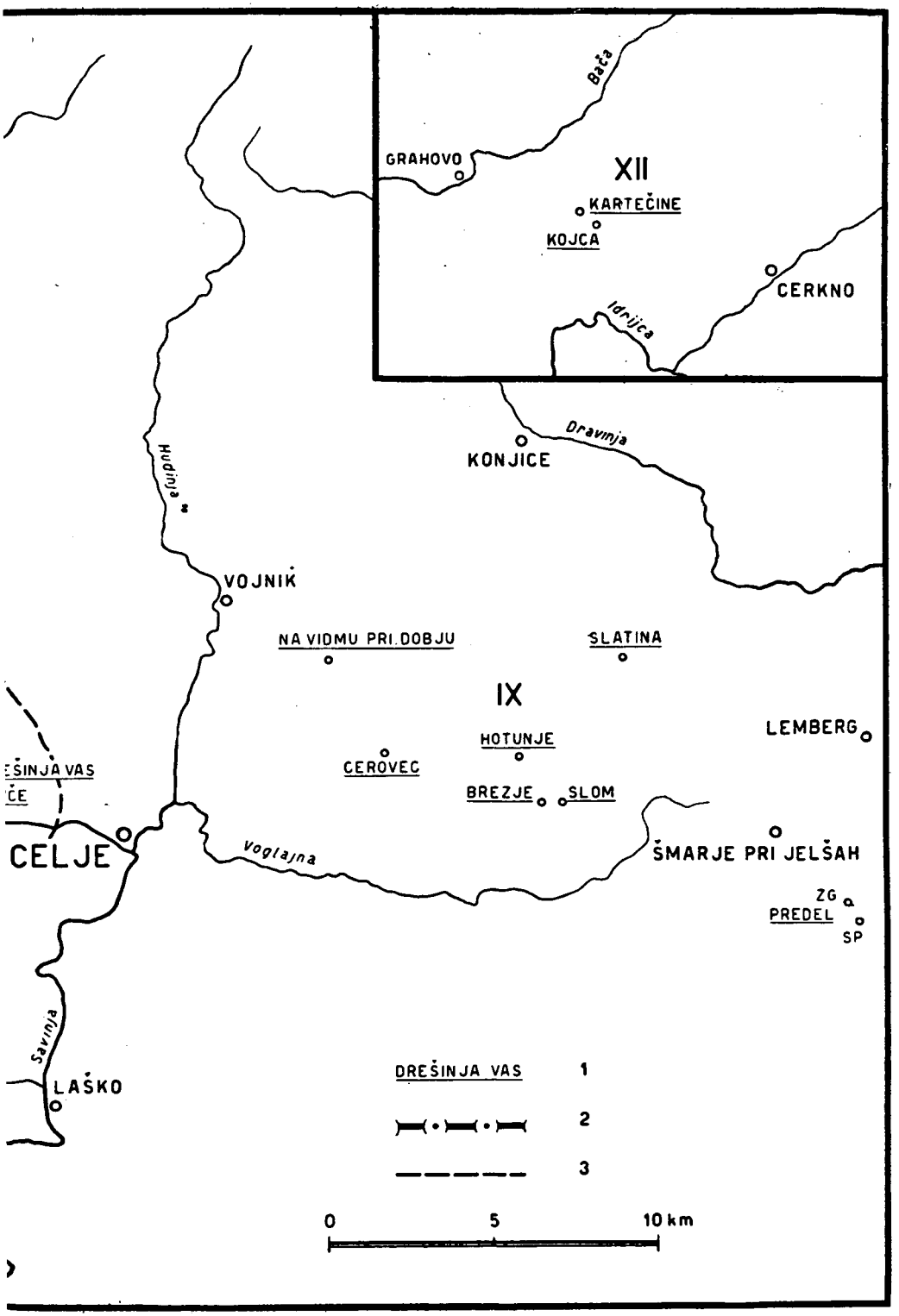
Bača
GRAHOVO
XII
KARTEČINE
KOJCA
CERKNO
Idrijca
Dravinja
KONJICE
Hudinja
VOJNIK
NA VIDMU PRI DOBJU
SLATINA
IX
HOTUNJE
LEMBERG
CEROVEC
BREZJE
SLOM
CELJE
Voglajna
ŠMARJE PRI JELŠAH
ZG
PREDEL
SP
Savinja
LAŠKO
DREŠINJA VAS
1
2
3
0
5
10 km

Število opustelih kmetij je bilo na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu sorazmerno majhno. Na drugih posestvih so se na splošno javljale v precej večjem številu in celo že mnogo prej.[49] Če primerjamo število opustelih kmetij na našem gospostvu s posestjo frajzinškega škofa v Selški in Poljanski dolini, pridemo do zaključka, da je mnogo manj kmetij opustelo v goratih predelih, kjer se je kolonizacija vršila bolj pazljivo.[50]

Vzroki, zaradi katerih so kmetije opustele, so bili lahko zelo različni. V dobi zunanje in notranje kolonizacije, ki jo je redno pospeševal zemljiški gospod, da bi povečal število podložnikov in poselil vso za naselitev ugodno zemljo ter tako pomnožil svoje dohodke, se je mnogokrat krčila in naselila zemlja, ki se je kasneje izkazala za neplodno. Zemlja se je izčrpala in kmetija je opustela — postala pusta.[51] Mnogokrat je bil vzrok za opustelost tudi neugoden geografski položaj, zlasti še, če se k temu pridružijo slabe klimatske prilike. Ko so v drugi polovici 14. stoletja divjale preko naših krajev kužne bolezni, zlasti kuga, so pomorile mnogo prebivalstva in so izumrle cele rodbine. Često so bili vzrok za opustelost kmetij medsebojni spopadi plemičev in vojna sploh. Vse to lahko navedemo tudi kot vzrok opustelosti naših kmetij.

Le redke od navedenih pustot so ostale neposeljene, oziroma jih samostan ni oddal v najem.[52] Gornjegrajski samostanci so — kakor drugi zemljiški gospodje — težili, da bi tudi od teh pustih kmetij dobili čim več dohodkov. Zato so na njih naseljevali nove podložnike[53] in dajali pustote v celoti[54] ali vsaj delno[55] kmetom v zakup poleg kmetije, ki jo je vsak posameznik že imel. Od pustih kmetij so podložniki plačevali predvsem v denarju. Največ je dajal Malecz v uradu Kojca, in sicer 1 marko 80 denarjev graške veljave. Najmanj pa je odrajtoval

---

[49] Prim. n. pr. salzburško posest sevniškega in brežiškega urada, kjer je bilo leta 1322, torej že celih sto let prej 56,24 % pustih kmetij (sevniški 32,12 %, brežiški pa 70,64 %). Na posestvih istega gospoda pri Ptuju je bilo isto leto 14,95 %, a leta 1495 že 33,58 % pustot (M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 65, 67). Prim. tudi Fr. Kovačič, Gospodarska zgodovina dominikanskega samostana v Ptuju, ČZN 10 (1913), str. 59 sl.; urbarje za Stari Trg pri Slovenjem Gradcu, kjer je bilo leta 1452 opustelih kmetij za 20,30 % (ŠkALj.; B. Grafenauer, Boj za staro pravdo, op. 424); M. Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, str. 22 sl.

[50] Približno enako sliko o razmerju opustelih kmetij, kakor na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu, dobimo za frajzinška posestva v Selški in Poljanski dolini. V prvi je od 1291 do 1500 opustelo 6,23 %, a je v istem času nastalo na novo 4,88 % kmetij od skupnega števila (P. Blaznik, Selška, str. 30 sl.). V Poljanski dolini pa je urbar leta 1318 izkazoval 4,80 % pustot. Do leta 1500 je njihovo število naraslo, čeprav je marsikatera pusta kmetija povsem izginila, že na 9,78 % celotnega števila kmetij, ki se je ves ta čas večalo z novo nastajajočimi hubami.

[51] M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 64 sl.

[52] I. Orožen, o. c., str. 302: Vdova Schaffer plačuje 12 denarjev »de vno orto qui ortus pertinet ad vnum mansum desolatum quem dominus retinet pro feno.

[53] N. pr. ibidem, str. 256, 262, 269.

[54] Ibidem, str. 223, 255, 256, 295.

[55] Glej opombo 52.

Mositsch v uradu Luče: 13 denarjev graške veljave ter ovco, piščanca in pet jajc kot malo dajatev. Nekateri podložniki so plačevali od pustih kmetij tudi v naturalijah; v takih primerih so bile dajatve enake kakor dajatve za ostale kmetije.[56] Poedine puste kmetije so imeli tudi oskrbniki.[57]

Poleg običajnih kmetij so bile v uradu Tirovsek tudi tako imenovane švajge (swaiga).[58] Kot švajge označuje urbar tiste kmetije, ki so bile po navadi na gornji meji žita in so se v glavnem ukvarjale z živinorejo.[59] Švajge — planinske kmetije so nastajale v 12.—15. stoletju, potem ko so bile doline že gosto naseljene. Ustanavljale so se na novo ali pa so se že obstoječe kmetije spremenile v planinske. Ustanavljal jih je tudi zemljiški gospod.

Čeprav je bila na planinskih kmetijah glavna panoga gospodarstva živinoreja, so vendar gojili tudi žito, kar je bilo potrebno za lastno uporabo. Dajatve v žitu se na planinskih kmetijah ne javljajo pogosto. Po našem urbarju je plačevala poleg sira v žitu samo ena kmetija v Mačkovem kotu.[60] Na Gornjegrajskem so se planinske kmetije delile v dvojne: prvič v planinske kmetije, ki so gojile govedo in odrajtovale po 300 kosov[61] kravjega sira (Herrenkäse, caseos vacinos) kot census, drugič v kmetije, ki so gojile večji del ali izključno samo ovce ter dajale isto količino ovčjega sira (Nunnenkäse). Izmed navedenih kmetij je plačevalo 16 podložnikov v kravjem, ostali pa v ovčjem siru. Tiste planinske kmetije, ki so plačevale kravji sir, se v urbarju večkrat navajajo kot »Swaiga vaccaria«,[62] one druge pa kot »Swaiga ouina«.[63] Tudi po dajatvah sta se ti dve vrsti planinskih kmetij razlikovali. Goveje so plačevale 300 kosov sira, 2 piščanca in 20 jajc; pet izmed njih pa je odrajtovalo še po idrijo[64] surovega masla, česar ovčje pla-

---

[56] I. Orožen, o. c., str. 294, 298, 304; izjema je pustota v Zg. Predelu, ki plača le polovico sicer uveljavljenih dajatev.

[57] N. pr. oskrbniki v uradu Braslovče, Volog in Poreber.

[58] Po urbarju je izkazanih 27 švajg, a v sumarni navedbi jih urbar navaja 30.

[59] Prim. A. Dopsch, Die Landesfürstlichen Gesamturbare der Steiermark aus dem Mittelalter, Wien-Leipzig 1910, str. LXXIII; A. Gstirner, Die Schwaighöfe im ehemaligen Herzogtume Steiermark, Zeitschrift d. H. V. f. Steiermark 31 (1937), str. 1 sl.; B. Jordan, Planine v Karavankah, GV 17 (1945,) str. 61 sl.

[60] I. Orožen, o. c., str. 228.

[61] Kos sira, v katerem so plačevale planinske kmetije, je bil različno velik po vrsti sira. Kos kravjega sira je tehtal 2—3 funte, t. j. okoli 1—1½ kg in je veljal 3 denarje. Kos ovčjega sira je bil po teži za polovico lažji, stal pa je prav toliko. Glej A. Gstirner, o. c., str. 33 sl.

[62] I. Orožen, o. c., str. 222, 224.

[63] Ibidem, str. 223, 225.

[64] Idrija je bila polovico urne. Ker je v tem času merila urna na Štajerskem 13,72 — 26,24 l je torej idrija držala 6,86 — 13,12 l. Glej R. Baravalle, Zur Geschichte der steierischen Masse I, Zeitschrift d. H. V. f. Steiermark 29 (1935), str. 81 sl. I. Orožen, o. c., str. 220 navaja, da je idrija surovega masla tehtala 10 funtov (5,6 kg), kar bi približno ustrezalo nižji meri v litrih izražene idrije.

ninske kmetije, razen v enem primeru, ne dajejo. Ovčje planinske kmetije pa so dajale poleg 300 kosov ovčjega sira še ovco, jagnje in druge male dajatve v isti odmeri kakor goveje.. Tudi tu plačuje Nicla pobresnik idrijo surovega masla, a prejkone zato, ker je poleg ovac gojil še nekoliko krav.

Planinske kmetije so se po letu 1500 v urbarjih vedno redkeje omenjale, bodisi da so se opuščale, bodisi da so se naturalne dajatve spremenile v denarne. Že v našem urbarju zasledimo primere, kjer je planinska kmetija lahko plačevala v denarju.[65]

Druge, manjše gospodarske enote oziroma objekti, ki se v urbarju omenjajo poleg kmetij, so bile še mlini, valjalnice sukna, žage, dvorci, hiše oziroma zemljišče, katerega urbar označuje z »area«, njive, vrtovi, travniki in vinogradi.

Mlinov izkazuje gornjegrajski urbar 22.[66] Postavljati jih je smel samo samostan[67] in posestniki so mu morali plačevati dajatev v denarju v vrednosti od 15 do 135 graških denarjev. Le izjemoma so se poleg manjše vsote denarja dajali še ali ovca ali piščanec ali jajca. Kot izjemen primer sta imela mlin ob Voložnici v Zadretju dva mlinarja skupaj in sta vsak plačevala po 30 graških denarjev.

Valjalnice, v katerih so valjali domače sukno, so bile po ena v Volovleku, Strmškem vrhu in dve v Gornjem gradu. To nam, poleg dajatev v blagu, ki se javljajo v Šmiklavžu in Mačkovem kotu, kaže, da je bilo tkanje sukna v Savinjski in Zadreški dolini že v srednjem veku precej razvito. Ta domača obrt se je nato obdržala do začetka našega stoletja.[68] Pri valjanju sukna so morda že tedaj uporabljali vodno silo, kajti »Stampher« v Volovleku je imel valjalnico in mlin. Zanje so plačevali samo v denarju.

Žage, ki so bile v poznejšem obdobju zelo številne na Savinji in Dreti,[69] so bile še redke: omenjata se samo v uradu Tirovsek in v Gornjem gradu.

Dvorec (curia) se omenja v urbarju samo na dveh mestih: v Gornjem gradu in v Podgradu. Prvega je imel neki Conrad in je zanj plačeval 2 marki denarjev. Onega v Podgradu pa je imel v zakupu in najemu oskrbnik za tri marke denarjev. Pozneje je dobil še pusto kmetijo v istem kraju. Prej je imel samostan v svoji lasti še več dvorcev, a jih je prodal.[70] Sodimo, da je moral imeti samostan poseben dvorec tudi v Gornjem gradu, središču svojega zemljiškega gospostva,

---

[65] I. Orožen, o. c., str. 226, 227.

[66] Po uradih so bili mlini razporejeni takole: Tirovsek 2, Posavinje 6, Zadretje 4, Ljubenska gora 3, Luče 2, Lemberg 1 in v Gornjem gradu 1.

[67] A. Stegenšek, O najstarejši zgodovini Gornjegrajskega, str. 4.

[68] Prim. F. Kotnik, O valjanju domačega sukna. Slovenski etnograf 2 (1949), str. 14 sl.

[69] F. Baš, o. c., str. 7.

[70] Primer za to je dvorec v Bočni, ki ga je leta 1368 kupil od samostana Perlein iz Gornjega grada (I. Orožen, o. c., str. 140).

ker se v urbarju omenja straža, kateri je dajal svoje dajatve podložnik Zwetecz am poseg (Požešnik na Požegi v uradu Tirovsek).[71]

Hiše (domus, haws) so bile samostojne posestne enote in jih srečamo predvsem v tržiščih Gornji grad, Ljubno in Rečica. K njim je lahko spadalo tudi malo zemlje in so tam, kjer so bile na vasi, po svojem bistvu zelo blizu kajž.[72] Za hiše so posestniki plačevali samostanu od 8 do 80 denarjev.

Od manjših zemljišč, ki jih razlikuje urbar, je »area« zemljišče, ki je bilo nezazidano ali pa je na njem stala kaka hiša, dvorec ali pristava.[73] Bila so samo v že zgoraj omenjenih tržiščih. V Gornjem gradu so plačevali po 8 do 24 denarjev od enega, v Ljubnem po 12 in v Rečici po 22 denarjev.

Zelo pogosto se v urbarju omenjajo njive (ager). Podložnik ali kdorkoli jih je imel v najemu, je moral plačevati denarne dajatve, le enkrat se zanjo kot dajatev omenja med. Od drugih zemljišč so imetniki za vrtove (orto, garten) plačevali od 5 do 23½ denarjev, za travnike (prato, wisen) pa po 16 do 40 denarjev.

Vinogradi se zelo pogosto omenjajo v uradu Lemberg, kjer so podložniki v vasi Brezje plačevali gornine, in v uradu Šentilj; tod je večje število podložnih kmetov v vinu celo plačevalo census, oziroma od posameznih vinogradov različno visoke dajatve v denarju ali v naturalijah. Poleg teh vinogradov je bil na gornjegrajskem posestvu tedaj samo še vinograd v Drešinji vasi, urad Braslovče. Pozneje se je do leta 1601 površina vinogradov znatno povečala in jih srečamo »pri Radmirju, na Brdu in na Homcu, v neposredni bližini Ljubnega v Juvanjah, Karnici, Kogelcah in Grmcah ter v okolici Rečice v Vimposlah, Št. Janžu, na Poljanah, v Okonini ter na Karučniku«.[74] Danes na te vinograde spominjajo le še ledinska imena in tod in tam se nahajajoči vinograd.

Na podlagi podložniških dajatev in služnosti dobimo vpogled v gospodarsko stanje tega ozemlja v začetku 15. stoletja, spoznamo s čem in v koliki meri podložniki plačujejo dajatve svojemu zemljiškemu gospodu, vidimo pa tudi iz skupne vsote zemljiških dajatev in desetine, kakšen je bil njegov dohodek od gospostva. Da bi bila slika bolj reliefna, sem podložniške dajatve zbral v tabele za vsak urad posebej. Posebnosti, ki jih vanje nisem mogel vključiti, sem navedel kot opombe ob posameznih uradih.

---

[71] I. Orožen, o. c., str. 230: »Zwetecz am poseg seruit censum custodi sed cum ceteris Juribus ad curiam.«

[72] N. pr. na Konjskem vrhu. I. Orožen, o. c., str. 283; prim. M. Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, str. 23.

[73] Prim. M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 47.

[74] F. Baš, o. c., str. 3.

Urad Tirovsek

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica v modijih in mensurah — I	Rž v modijih in mensurah	Oves v modijih in mensurah	Surovo maslo v idrijah — II	Sir (censualni)	Po 300 kosov — III — sira od švajge (kravje in ovčje)	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	„Stewrs" v oglejski veljavi - IV	Census v graški veljavi - IV
Kmetije v Štangrobu in Šmiklavžu[1]	(2) 21	— —	— 2	— 2	1	—	4 H 1 N	8	7	30	300	2 130	9 30
Sv. Nikolaj	6	— —	— —	— —	—	—	1 H —	2	2	12	120	— 110	2 80
Kmetije ob Sv. Nikolaju	4	— —	— —	— —	—	—	— 2 N	3	3	8	80	— 90	— 100
Bezgovje	9	— —	— 2	— 3	4	—	3 H 4 N	4	5	14	140	1 90	— 120
Volovlek	(2) 9*	— —	1 —	3 —	—	120	1 H 1 N	4	4	8	80	1 110	5 80
Na peči	(1) 4	— —	— —	— —	1	—	3 H —	1	1	8	80	— 50	— 60
Kmetije ob Repanščici	(2) 7**	— —	1 4	2 —	—	120	— 1 N	5	5	10	100	— 80	— 140
Kmetije v Mačkovem kotu[2]	(1) 48	— —	9 4	14 2	—	560	4 H 2 N	19	15	64	580	71/2 50	12 59

Številke v oklepajih pomenijo opustele kmetije.

[1] Jansko drobem am Guph (Strnad) plačuje od še ene pustote 3 ulne blaga.

[2] Jansek an der Fremderhuben plačuje še tri ulne blaga.

* V Volovleku je bil mlin in valjalnica za blago.

** Od teh sedmih en mlin.

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica v modijih in mensurah — I	Rž v modijih in mensurah	Oves v modijih in mensurah	Surovo maslo v idrijah — II	Sir (censualni)	Po 300 kosov — III — sira od švajge (kravje in ovčje)	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	»Stewr« v oglejski veljavi - IV	Census v graški veljavi - IV
Slatina	2	— —	2 —	2 —	—	—	— —	—	—	4	—	— —	— —
Koloni	20	— —	1 —	1 —	—	—	— —	—	—	2	20	— —	38 130
Skupaj izkazanih	(8) 130	— —	16 —	22 7	6	800	4800 3300	46	42	160	1500	15 150	70 159
V urbarju navedenih	— —	— —	16 —	23 7	6	820	6300 3700	46	43	156	1440	15 150	71 7

I Vse dajatve v žitu so se odrajtovale v večji meri modiju (modius) in v manjši menzuri (mensura). V našem urbarju je prišlo osem menzur na modij. Ker je modij na Štajerskem tedaj meril 157,6—180 l, je menzura merila 19,7—22,5 l (Glej R. Baravalle, Zur Geschichte der steirischen Masse. Zeitschrift d. H. V. f. St. 29, 1935, str. 31 sl.). Le v uradih Šentilj in Lemberg so uporabljali druge mere. Šentiljska mensura je bila večja in jih je šlo 6 na modij (»Dat mensuras Sancti Egidii. 6 mensuras pro vno modio computando«. I. Orožen, o. c., str. 303). V Lembergu pa so uporabljali žalsko mero (Saxenfelder maz«), kjer pa je šlo tudi osem menzur na modij.

II Glej opombo 64.

III Glej opombo 61.

IV Na ozemlju gornjegrajskega zemljiškega gospostva so uporabljali predvsem denar graške in oglejske, le izjemoma tudi dunajske veljave. V graškem denarju so podložniki plačevali samo census, razen v uradih Solčava in Poreber ter deloma v uradu Braslovče, kjer so ga plačevali v stari oglejski veljavi, in v uradu Arteca ter Kojca, kjer je bila v rabi že nova oglejska vrednost. V oglejskih solidih pa so podložniki, z zgoraj navedenimi izjemami, plačevali samo davek za zavetništvo (»stewr«, glej str. 504). Medsebojno razmerje teh vrst denarja je bilo naslednje: 1 oglejski solidus je bil enak $1^1/_2$ graškega denarja; torej oglejska marka = 160 solidov = 240 graških denarjev, oglejski funt = 240 solidov = 360 graških denarjev in obratno graška marka = 160 graških denarjev = $106^2/_3$ oglejskih solidov, grški funt = 240 graških denarjev = 160 oglejskih solidov. Dunajski denar je bil po vrednosti enak graškemu. Iz pozneje, do leta 1441, vpisanih pripomb v urbarju se vidi, da se je dunajski denar vedno bolj širil, zlasti izven jedra gornjegrajske posesti. Nova oglejska vrednost pa je bila v razmerju s staro taka, da so podložniki v uradu Kojca pri 7 markah in 16 solidih nove veljave plačevali marko in 48 solidov več, kakor po stari vrednosti.

V Blago, platno in sukno so merili v laških in gornjegrajskih ulnah; laška je bila enaka dvema gornjegrajskima.

Urad Posavinje

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Sir (censualni)	Prašiči (pro porco — v graški veljavi)	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	Med v librah	»Stewr«	Census
Meliše[1]	7	2 4	4 4	— 5	15	1 × 20 d.	—	1 × pro oue carnium 5 d.	7	80	2	— 80	4 100
Brezje	3	— —	3 —	2 —	30	2 × 20 d.	—	2 × 8 d.	4	40	—	— 50	— 40
Trbolca[2]	3	— —	2 —	2 —	23	1 × 20 d.	2	3	6	40	—	— 140	1 60
Radmire[2a]	(1) 19*	7 4	34 vel 74 vlnas linei panni	— —	74	2 × 20 d. 2 × 33½ d. 1 × 23½ d. 1 × 34 d. 1 × 67 d. 1 × pro porco	— et	3 × 4 d. 1 × 43 d.	22	180	—	2 90	9 100
Koloni[3]	(1) 12	2 —	2 2	— —	16	1 × 20 d.	1 1 × pro oue 20 d.	1	9	80	1	2 70	6 39
Suha	3	1 —	1 2	— —	16	1 × 20 d.	1	1	6	20	3a	— 120	— 120
Trebež	5	— —	— —	— —	—	—	—	—	3	10	3a	— 150	5 40
Dobrava	2	— —	— —	— —	—	—	—	—	4	40	3a	1 40	— —
Koloni[4]	6**	— —	3 —	2 4	8	—	1	½	6	60	3a	— 30	2 130

[1] Ena kmetija obdelovana v »tovarišiji«.
[2] Paul trbelsek plača 20 denarjev »pro labore«.
[2a] Jakob plača od dveh polj 28 denarjev.
[1] Lorenz Im ternawcz plača libro medu od mlina (vračunano).
[3a] Dajatev v denarju namesto tlake in za žito vračunana pri cenzusu.
[4] Golinczen od polja 50 denarjev. Janes Wolkatsch plača od mlina 78 denarjev.

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Sir (censualni)	Prašiči (pro porco — v graški veljavi)	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	Med v librah	»Stewre«	Census
Ob potoku Ljubenca[5]	5	— —	3 2	1 7	31	1 × 20 d. 1 × 24 d.	2 1 × 20 d.	2½	9	73	3a	— 140	1 40
Volovnje[6]	1	— —	— 3	— 3	12	1 × 12 d.	1	½	2	15	3a	— 10	— —
Zgornje Ljubno[7]	6	— —	— —	— —	—	—	—	—	3	20	3a	— 140	1 130
Na Brdu[8]	3	— —	— —	— —	—	—	1 2 × 20 d.	—	5	50	3a	— 50	— 140
Juvanje	2	— 4	— 4	— 4	—	—	—	—	3	—	3a	— 70	1 —
Koloni	5	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	— —	3 115
Ob potoku Juvanica	1	— —	— —	— —	—	—	1	—	2	20	—	— 30	— 30
Na Tajni	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— —	4 90
Na Ravni[9]	11***	1 2	1 6	— 4	8	1 × 20 d. 1 × 10 d.	5	1 1 × 20 d. 1 × 5 d.	20	200	—	3 90	5 120
Okonina	11	4 —	8 vel dat 1 mr. 10 d.	— —	23	1 × 67 d. 1 × 20 d	—	2 × 8 d.	10	80	—	— 140	7 120
Koloni	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	— —	3 —
Grušovlje	5	5 —	5 —	— —	75	5 × 20 d.	—	5 × 5 d.	10	100	—	— 50	— —

Šentjanž[10]	9	3 4	10 —	— —	46	1 × 33½ d. 1 × 20 d. 2 ×	et	1 × 2½ d. 1 × 5 d. 2 × 36 d.	11	90	—	— 134	1 20
						1 ×	et	1 × 30 d.					
Varpolje[11]	10	7 4	7 —	— —	120	8 × 20 d.	—	8 × 5 d.	17	160	—	— 120	1 20
Niska	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	2	20	—	— 30	1 40
Sp. Rečica	11	11 —	22 —	— —	165	11 × 20 d.	—	11 × 5 d.	22	220	—	— 110	— —
Sirdovnik	7	2 4	2 5	— 2	30	2 × 20 d. 1 × 80 d.	—	2 × 5 d.	8 in 2 kopuna	60	—	— 90	1 110
Koloni	2	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	— —	4 30
Konec urada navedeni podložniki	(2) 6	— —	— —	— —	—	—	—	—	4	40	—	— —	5 40
Skupaj izkazanih[12]	(4) 167	48 2	110 4 oziroma 34 manj	10 5	692	8 9½	15 in 80 d.	9½ in 1 mr. 82½ d.	195 in 2 kopuna	1698	3	20 54	91 51
V urbarju navedenih . . .		52 2	77 6	10 4	676	—	16	10	190	1589	2	20 54	89 98

[5] Nicla weber plača 40 denarjev »pro labore«.
[6] Tretjino te kmetije ima Hansa belicznik.
[7] Penker plača od travnika 40 denarjev.
[8] Marko zablaczen plača še od travnika 40 denarjev.
[9] Nicla za lasczen plača od dveh mlinov 80 denarjev. Martin Breczl plača 40 denarjev »pro labore«.
[10] Juri Moztnik plača za polje 20 denarjev.
[11] Andre Weber pravtako od polja 60 denarjev.
* V Radmirju sta še dva mlina.
** Je še mlin, ki ni prištet.
*** Tod sta še dva mlina.

I Libra = funt = 0,56 kg. Na splošno se je med meril v idrijah (glej R. Baravalle, Zur Geschichte des Grazer Masses. Zeitschrift d. H. V. f. St. 25, 1931, str. 65); gornjegrajsko področje pa je uporabljalo to mero za surovo maslo (glej opombo 64).

[12] V končno vsoto cenzusa so vračunani tudi dohodki od »area« v Rečici (2 marki 76 denarjev) in Ljubnem (5 marke in 48 denarjev).

Urad Zadretje

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Prašiči	Ovce	Jagnjeta	Sir (censualni)	Piščanci	Jajca	»Stewre«	Census
Otok	7	7 —	7 —	— —	7 × 20 d.	—	7 × 5 d.	105	14	140	— 130	— —
Ponaw (Homec?)	7	— 10	2 6	2 1	1 × 80 d. 3 × 20 d. 1 × 10 d.	—	5 × 5 d.	15	10	80	1 80	— 150
Na Bregu	4	— 3	— —	— —	—	—	—	—	2	10	— 50	1 15
Zgornje Pobrežje	12*	12 —	18 4	— —	12 × 20 d.	—	12 × 5 d.	180	24	240	1 50	— 135
Spodnje Pobrežje	8	8 —	11 6	— —	8 × 20 d.	—	8 × 5 d.	105	16	160	1 60	— —
Hrastovje	2	2 —	2 —	— —	2 × 20 d.	—	2 × 5 d.	30	4	40	— 30	— —
Doblatina	3	2 —	2 —	— —	2 × 20 d.	—	2 × 5 d.	—	5	45	— 90	— 50
Kokarje	7	3 —	3 —	— —	2 × 30 d. 1 × 20 d. 1 × 10 d.	—	1 × 5 d.	—	10	70	— 80	1 64
Podložniki na pobočju Črete	(3) 6	— —	— —	— —	—	—	—	—	6	—	1 23	1 155
Brdo	(2) 4	— —	— —	— —	—	—	—	—	3	—	— 83	1 55
Lačna vas	5	4 —	4 —	— —	2 × 20 d.	—	4 × 5 d.	60	9	80	— 90	— 40
Pusto polje	2	— —	1 —	1 —	1 × 20 d.	—	1 × 5 d.	15	2	20	— 60	— 95
Spodnje Kraše	6	— —	6 —	6 —	6 × 20 d.	—	6 × 5 d.	90	12	120	1 —	— —

Zgornje Kraše	3	— —	2 —	2 —	1 x 20 d.	—	1 x 5 d.	30	5	40	— 156	— 114
Dobrova	4	1 —	1 —	— —	1 x 20 d.	—	1 x 5 d.	15	5	40	— 100	— 120
Brdo	(1) 7	— —	2 —	2 —	2 x 20 d.	—	2 x 5 d.	30	7	40	— 140	2 120
Brezje	3	— —	— —	— —	—	—	—	—	2	—	— 60	1 —
Šmartin ob Dreti	1	— —	1 —	1 —	1 x 20 d.	—	1 x 5 d.	15	2	20	— 20	— —
Spodnji Volog	6**	— —	2 4	2 4	3 x 20 d.	—	3 x 5 d.	45	7	60	— 130	1 20
Zgornji Volog	7***	— —	5 —	5 —	6 x 20 d.	—	6 x 5 d.	75	12	100	1 —	1 25
Podgoro	2	— —	2 —	2 —	2 x 20 d.	—	2 x 5 d.	30	4	40	— 80	— —
Kmetije ob Voložnici[1]	19	1 4	5 5	2 7	—	12	6	155	26	200	6 10	4 22
Delce	5	— —	— 6	— 6	1 x 20 d.	—	1 x 5 d.	15	6	20	— 70	1 80
Bočna	(1) 17	— —	1 —	1 —	1 x 20 d.	—	1 x 5 d.	15	17	20	1 100	6 67
Nad Bočno	7	— —	— 5	— 3	—	3	1	20	5	20	1 40	2 100
Koloni	13****	1 —	1 —	— —	—	—	—	—	—	—	— —	12 131
Skupaj izkazanih	(7) 170	43 1	82 4	28 5	8 mr. 120 d.	15	7 2 mr. 10 d.	1045	215	1605	24 132	43 118
V urbarju navedenih	—	42 1	79 1	26 7	—	15	7	1025	217	1565	24 130	43 87

[1] Od mlina, ki ni vštet, plačata Michel in Paul vsak po 30 denarjev. Michel am guph plača od njive 12 denarjev.
* V Zgornjem Pobrežju je še mlin, ki ga ima Juri prepadnikch müllner in plačuje zanj 135 denarjev.
** Od tega en mlin.
*** Poleg tega še mlin.
**** Od tega en mlin.

Urad Ljubenska gora*

Naselbine oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Prašiči	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	»Stewr«	Census
Savina	(3) 22*	— —	— —	— —	—	21	—	39	173	5 110	5 115
Sv. Primož[1]	(2) 23**	— —	— —	— —	—	27	—	42	252	9 90	8 7
Planina	(2) 24	— —	— —	— —	—	27	—	44	234	10 60	7 140
Tir	(1) 36***	— —	— —	— —	—	40	—	62	298	11 —	12 136
Skupaj izkazanih . . .	(8) 105	— —	— —	— —	—	115	—	187	957	36 100	34 78
V urbarju navedenih . .	— —	— —	— —	— —	—	115	—	182	962	36 100	34 142

* Kmetije sem združil po nekdanjih občinah.

[1] Marquard am perg ima še eno četrtinsko kmetijo, ki ni všteta v število navedenih (**).

* Od tega en mlin.

*** Od tega trije mlini.

Urad Luče*

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Prašiči	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	»Stewre«	Census
Krnica[1]	23	—	—	—	—	23	—	46	260	13	4
		—	—	—						130	74½
Podvolovlek	(1)	—	—	—	—	16	—	31	198	6	1
	19	—	—	—						40	150
Podveža	21*	—	—	—	—	19	—	36	166	9	3
		—	—	—						110	17
Radoha[2]	(1)	—	—	—	—	28	—	54	295	12	8
	29	—	—	—						130	140
Strmski vrh	4**	—	—	—	—	4	—	8	50	2	2
		—	—	—						70	63
Konjski vrh[3]	(5)	—	—	—	—	19	—	34	135	8	8
	22***	—	3	2						30	79
Skupaj izkazanih	(7)	—	—	—	—	109	—	209	1104	53	29
	123	—	3	2						30	45½
V urbarju navedenih	—	—	—	—	—	111	—	209	1104	53	29
	—	—	3	2						30	38½

* Kmetije sem združil po nekdanjih občinah.

[1] Podložnik Martin Losseker ima še vrt in plačuje zanj 15 denarjev.

[2] Michel am Guph daje od krave in prašička 60 denarjev.

[3] Županski dvorec je plačeval marko denarjev (je vštet v končno število kmetij). Marko mezner plačuje od neke posesti 54 denarjev (je vštet v končno število kmetij).

* V Podveži je bil še mlin, od katerega je lastnik plačeval zanj 70 denarjev.

** Na Strmškem vrhu je bila še valjalnica blaga in odrajtovala 60 denarjev.

*** Tod je bil še mlin in je zanj posestnik dajal 19 denarjev.

Urad Solčava

Naselbina oziroma podložniki	Hube		»Stewr« v oglejski veljavi	Census v oglejski veljavi
Vse kmetije v tem uradu so samotne, zato sem jih štel skupaj . . .	(2) 50	Vsi podložniki plačujejo »pro honore« od 2 do 7 oglejskih solidov, kar znese 1 marko 67 solidov	21 10	15 40
Skupaj izkazanih . . .	(2) 50*	Spremenjeno v graško veljavo	58 75	
V urbarju navedenih . .	— —		57 59	

* Michel Belschak je imel še mlin, ki ni vračunan v vsoto kmetij, in je zanj plačeval 10 solidov.

Urad Braslovče*

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Kaša	Lan v »pondih« — I	Piščanci	Jajca	Census
Sv. Križ	1	— —	— —	— —	— —	1	1	20	— 120
Petrovče	1	— —	— —	— —	— —	1	1	10	— 60
Šešice	1	— —	— —	— —	— —	2	2	20	1 50
Šentlovrenc	5	— —	— —	— —	— —	8	8	80	4 35
Voljsko (potok) . .	1	— —	— —	— —	— —	2	2	20	1 140
Latkova vas pri Preboldu . . .	3	— —	— —	— —	— —	3	6	60	2 140
Orla vas	2	— —	— —	— —	— —	3	6	60	2 40
Pri gradu Štrausenek	1	— —	— —	— —	— —	2	2	20	1 80

* Census, ki se je deloma plačeval v oglejski vrednosti, sem v tabeli spremenil v graško veljavo.

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Kaša	Lan v »pondih« — I	Piščanci	Jajca	Census
Trnava	2	— —	— —	— —	— —	4	4	40	3 30
Gomilsko	6	— —	— —	— —	— —	11	16	120	7 20
Grajska vas	3	— —	— —	— —	— —	—	—	—	3 1½
Preserje	3	— —	— —	— —	— —	2	4	20	2 40
Parižlje[1]	4	— —	— —	— —	— —	4	8	70	3 30
Spodnje Gorče . . .	2	— —	— —	— —	— —	4	4	40	1 110
Gline pri Gomilskem	1	— —	— —	— —	— —	—	—	—	— 80
Letuš	(1) 5	— —	— —	— —	— —	5	6	60	4 140
Obramlje	1	— —	— —	— —	— —	2	2	20	1 —
Gorica	1	— —	— —	— —	— —	1	2	20	— 80
Zgornja Ponikva . .	2	— —	— —	— —	— —	2	3	30	1 140
Prekopa	1	— —	— —	— —	— —	—	—	—	— 80
Rakovlje	12	— —	— —	— —	— —	22	23	220	9 40
Obramlje (koloni) . .	2	— —	— —	— —	— —	—	—	—	1 60
Drešina vas (koloni)[2]	(1) 3	— —	— —	— —	— —	—	—	—	2 80
Skupaj izkazanih . .	(2) 63	— 3	— 3	— —	— 2	79	100	930	57 156½
V urbarju navedenih	—	— —	— —	— —	— —	76	98	920	60 116½

[1] Jakob zu parislach plača od treh polj 30 denarjev.

[2] Janczecz an der Pok daje od vinograda marko oglejske veljave.

I »Pondus« je bila utežna mera enaka približno funtu in se je uporabljala za merjenje lanenih vlaken (A. Mell, Beiträge zur Geschichte des Unterthanswesens in Steiermark. Mitt. d. H. V. f. St. 41 (1893), str. 167.

Urad Volog

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	Sir	Kruh	»Stewre«	Census
Volog[1]	(1) 9	9 —	5 5	— —	18 × 20 s.	9	9	180	81	9	3 20	— 84
Kale	7	3 —	1 7	— —	6 × 20 s.	3	10	140	27	4	1 135	2 105
Kljanc	3	— —	— —	— —	—	—	2	40	—	—	— 90	2 90
Pandur	1	— —	— —	— —	—	—	1	—	—	—	— 120	— 75
Orehovec	(1) 2	— —	— —	— —	—	—	1	20	—	—	— 80	1 20
Prekopa (koloni) .	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	— —	— 80
Teševa (koloni) .	5	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	— —	7 40
Pečica (koloni) . .	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	— —	1 —
Merince (koloni) .	2	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	— —	2 60
Podgrad	1*	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	— 6	3 —
Skupaj izkazanih .	(2) 31	12 —	7 4	— —	24 × 20 s. = 3 marke; ogl. oz. 4½ gr. všteto v census	12	23	380	108	13	6 125	25 154 15 s.*
V urbarju navedenih . . .	—	12 —	7 4	— —	—	12	—	—	108	13	6 125	— —

[1] Martin Suppan daje od treh polj še 60 denarjev dunajske veljave; Thomas Suppan pa od gmajne 24 denarjev graške veljave.

* To je dvorec v Podgradu in ni vštet v število kmetij. Imetnik dvorca služi še 15 solidov za polje v Čepljah.

Urad Lemberg*

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž		Šopi lanenih vlaken - I	Piščanci	Jajca	»Stewr«	Census
Brezje	7	1 3	1 3	— —	33 idrij gornine	11	7	110	— —	— 36
Hotunje	1	— 1	— 1	— —		1	1	10	— —	— 3
Slom	4*	— 4	— 4	— —		4	4	40	— —	— 52
Zgornji Predel . .	(2) 4	1 1	1 1	— —		6½	4	65	— —	— 39
Spodnji Predel . .	(1) 3	— 5	— 5	— —		3½	3	35	— —	— 18
Slatina	4	1 —	1 —	— —		5	4	50	— —	— 30
Cerovec	(1) 4	— 6	— 6	— —		4	3	50	— —	— 84
Na Vidnem . . .	4	— —	— —	— —		—	—	—	— —	1 90
Skupaj izkazanih . . .	(4) 31	5 4	5 4	— —		35	26	360	— —	3 32
V urbarju navedenih . . .	—	5 5	5 5	— —		34	27	360	— —	3 32

* Vse dajatve v žitu so se odrajtovale v mensurah kot so bile v veljavi v Žalcu (Saxenfeldermaz) in katerih je šlo osem na modij.

* Suppan Cherna je imel poleg kmetije še mlin in zanj plačeval 40 denarjev. Ni vštet v zgoraj navedene štiri hube.

I Enota, v kateri so podložniki odrajtovali lan, je bil »zehling« ali »zehel«. »Zehling« ali »zehel« je tvorilo 10 šopov ali povesmov lanu, vsak povesem pa je obstajal iz pretrtih lanenih vlaken in je bil tako velik, kolikor se jih je moglo z obema rokama povleči skozi greben, s katerim so se vlakna čistila in ravnala obenem (prim. A. Mell, Beiträge, str. 167 sl.). Velikost dajatve je v uradu bila 1—2 »zehlinga«.

Urad Šentilj

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž		Vino v urnah · I	Piščanci	Jajca	»Stewr«	Census
Koseze[1]	5	— —	— —	— —	Vsi skupaj so plačevali eno četrtino manj kot 10 urn vina gornine	11	—	—	— —	— —
V Rakovniku . .	3	— —	— —	— —		18	—	—	— —	— —
Koželj[2]	—	— —	— —	— —		2	—	—	— —	— —
Koloni[3]	(8) 21	— —	— 6	1 1	2 ½ urni gornine	8	52	255	— —	10 87
Skupaj izkazanih . . .	(8) 29	— —	— 6	1 1		39	52	255	— —	10 87
V urbarju navedenih . . .		— —	— 6	1 1		—	52	225	— —	10 87

[1] Od travnika daje Jantschcz am Guph urno vina.

[2] Mathe po koslem in Thomas Suppan dajeta vsak od enega polja po urno vina.

[3] Juri Faber ima še dva polja in plačuje 25 denarjev, 3 piščance in 15 jajc. — Vdova po podložniku Schaffer je imela poleg kmetije še vrt in dajala zanj 12 denarjev.

I Pisec urbarja je po vsej verjetnosti uporabil ta termin za »Eimer«, ki je v 14. stoletju že prevladal na Štajerskem (R. Baravalle, Zur Geschichte des steirischen Masse, str. 84). Zato nam je urno šteti kot redember (isti, Zur Geschichte des Grazer Masses, str. 66). Ker urbar ne razlikuje urno pri dajatvah gornine od urne pri obračunavanju podložniških dajatev (censusu), sodimo, da se je uporabljala v obeh primerih po obsegu enaka mera.

Urad Poreber

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Prašiči	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	»Stewr« v oglejski veljavi	Census v oglejski veljavi
Poreber . .	(1) 5	5 —	5 —	5 × 1 mod. ali 18 s.	5 × 20 s.	5 × 27 s.	5 × 12 s.	10	100	1 60	— —
Na Hribu .	3	3 —	3 —	3 × 1 mod. ali 18 s.	3 × 20 s.	3 × 27 s.	3 × 12 s.	6	60	1 —	— —
Gozd . . .	4	3 —	3 —	3 × 1 mod. ali 18 s.	3 × 20 s.	3 × 27 s.	3 × 12 s.	8	80	2 20	1 —
Studenec . .	3	1 —	1 —	1 × 1 mod. ali 18 s.	1 × 20 s.	1 × 27 s.	1 × 12 s.	6	60	1 40	— 120
Markovo . .	4	4 —	4 —	4 × 1 mod. ali 18 s.	4 × 20 s.	4 × 27 s.	4 × 12 s.	8	80	1 60	— —
Breznično (Zabrezovje) .	3	3 —	3 —	3 × 1 mod. ali 18 s	3 × 20 s.	3 × 27 s..	3 × 12 s.	6	60	— 150	— —
Sela . . .	3	1 4	3 —	3 mod. ali 42 s. 1 × 18 s. 2 × 12 s.	3 × 20 s.	3 × 27 s..	3 × 12 s.	6	60	— 100	— —
Okrog . . .	3	— —	— —	10 mr. 82 s.				6	60	1 40	2 140
Pri Moravčah . . .	3	— —	— —	— —	—	—	—	6	60	— 110	2 110
Na Dobravi	1	— —	— —	— —	—	—	—	2	20	— 40	— 80
Zagorica . .	2	— —	— —	— —	—	—	—	4	40	1 40	2 —
Na Bistrici .	2	— —	— —	— —	—	—	—	4	40	1 —	1 20
Trobelno . .	1	— —	— —	— —	—	—	—	2	20	— 30	— 130
Štefanja gora . . .	10	— —	— —	10 krat za ovce in platno po 12 do 120 s.				10	200	— —	14 50
Chronfurt (na Savi?)	6	— —	— —	— —	—	—	—	5	100	— —	6 4
Zapoge (koloni) .	(1) 4	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	4 —
Podgorje (koloni) .	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	1 80
Tučna (koloni) .	2	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	3 80
Srednja vas (koloni) .	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	1 90

* Vse dajatve v denarju so se plačevale v oglejski vrednoti in v urbarju preračunale na dunajsko vrednost (113 mark 98 denarjev), ki je bila enaka graški veljavi.

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Pšenica	Oves	Rž	Prašiči	Ovce	Jagnjeta	Piščanci	Jajca	»Stewre« v oglejski veljavi	Census v oglejski veljavi
Hruševka (koloni)	3	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	5 140
Sele (koloni)	1	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	— —	1 120
Skupaj izkazanih	(2) 65	20 4	22 —	— —	—	—	—	89	1040	13 50	61 86
V urbarju navedenih	—	20 4	20 4	—	—	—	—	91	1040	— —	75 119

Urad Kojca*

Naselbina oziroma podložniki	Hube	»Stewre«	Census v novi oglejski veljavi
Kojca	(1) 5	— —	4 96
Kartečina	3	— —	2 80
Skupaj izkazanih	(1) 8	— —	7 16
V urbarju navedenih	—	— —	7 16

* Podložniki so plačevali v novi oglejski vrednosti, ki je bila taka, da so pri teh 7 markah in 16 solidih plačevali 1 marko 48 solidov več kakor v starih.

Urad Arteca

Naselbina oziroma podložniki	Hube	Kozliček	Prašiček	Pogača	Sir	Luč (svečef)	Skleda soli	»Stewre«	Census v oglejski veljavi
Arteca	4	3	3	3	3	3	3	— —	2 147
Gösicz	(3) 5	2	2	2	2	2	2	— —	2 104
Skupaj izkazanih	(3) 9	5	5	5	5	5	5	— —	5 91
V urbarju navedenih	—	—	—	—	—	—	—	— —	5 91

Tabele dajatev po posameznih uradih kažejo na mnogovrstnost podložniških obveznosti. Ni urada, ki bi imel enotne dajatve, še manj moremo primerjati in najti enakost dajatev pri dveh uradih. Dajatve na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu se razlikujejo po višini in še mnogo bolj po materialni vsebini. Vzrok temu najdemo izključno v raznovrstnosti proizvodnje, ki temelji na različni geomorfološki obliki tal gornjegrajskega predela. V glavnem tabele pokažejo — poleg višine dajatev in njih raznolikosti — prvič, da so bile v nekaterih uradih delno ali pa že povsem v veljavi denarne dajatve, in drugič, da so bile v drugih uradih dajatve še naturalne, vendar se je tudi tod kazala tendenca zemljiškega gospoda, da jih spremeni v denarne.[75] Preobrat iz naturalnega v denarno gospodarstvo je bil v tem času šele delno izvršen. Ta proces, ki se je v primeri z drugimi zemljiškimi gospostvi precej zakasnil,[76] se tod tudi ni nikdar završil in so podložniki dajali v istem razmerju denarne in naturalne dajatve tudi v kasnejših stoletjih.[77] (Naturalne dajatve so bile popolnoma spremenjene v denarne šele konec 18. stoletja pod vplivom terezijanskih in jožefinskih agrarnih reform.[78]) Zavrla ga je kriza zemljiškega gospostva od srede 15. stoletja dalje, v kateri so se zemljiški gospodje vračali nazaj na naturalne dajatve in pridvorno gospodarstvo. Ker so pri gornjegrajski gospoščini to preprečevale boljše oblike zakupov (glej zgoraj str. 477), je ostalo razmerje med naturalnimi in denarnimi dajatvami v glavnem isto, kakor je bilo v času nastanka našega urbarja. Zato se obdobje krize pri gornjegrajskih podložnikih ni odražalo tako močno, čeprav se je seveda tudi njihov položaj poslabšal kakor splošno povsod drugje.

Gornjegrajski podložnik je svojemu gospodu dajal census in tako imenovane male dajatve, opravljal sorazmerno zelo malo tlake, oziroma namesto nje plačeval v denarju, odrajtoval še posebno dajatev, ki se v urbarju označuje kot »stewr«, in desetino.

Najvažnejša podložniška dajatev je bila census, ki so ga plačevali v naturalijah ali denarju. Višina se je ravnala po velikosti in donosnosti kmetije. Poleg tega so podložniki odrajtovali še male dajatve, ki so obstajale v dajatvah jajc, piščancev, lanu, blagu, kruhu in podobno.

Glede na to dajatev zemljiškemu gospodu moremo na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu razlikovati troje področij: področje, kjer so prevladovale denarne dajatve, področje s prevlado dajatev v živini in končno področje, ki je plačevalo deloma v žitu in živini, deloma samo v žitu.

---

[75] To se kaže v mešanih postavkah in v postavkah, ki povedo, koliko naj podložnik za to ali ono naturalno dajatev plača v denarju. Poleg v tabelah razvidnih primerov glej I. Orožen, o. c., str. 226, 227, 259, 291, 304.

[76] Glej B. Grafenauer, Boj za staro pravdo, str. 33 in literaturo, navedeno pod opombama 49 in 50.

[77] Prim. »Casten Raittung« za čas od 24. aprila 1633 do 31. julija 1634; »Casten Raittung« za čas od 1. avgusta 1634 do 31. julija 1635; Zinss getraidt Ausstandt biss Ende 1680; Urbarium des Ambts Poreber 1668; Historische Gutsbeschreibung 1802; vse v ŠkALj.

[78] F. Baš, o. c., str. 3.

V denarju so plačevali census podložniki v uradih Ljubenska gora in Luče, ki pa so poleg tega dajali še male dajatve v naturalijah: ovce, piščance in jajca. Podobno je bilo tudi v uradu Braslovče, le pri malih dajatvah je lan nadomestil ovco. V uradu Lemberg pa se je census plačeval v denarju in žitu: pšenici in ovsu. Izključno v denarju so plačevali podložniki v solčavskem uradu. Poleg censusa so dajali vsi še tako imenovano dajatev »pro honore« v znesku od 2—7 oglejskih solidov. Ta dajatev bo verjetno nadomestilo za male dajatve, ki so jih plačevali zgoraj imenovani uradi. Tudi podložniki obeh uradov v Furlaniji so plačevali v denarju, kar je povsem razumljivo. Prevoz iz obeh uradov bi bil dražji od vrednosti dajatev. Torej vidimo, da se je prehod na denarne dajatve v večji meri izvršil na področju mlajše kolonizacije v goratem svetu, dočim so v bolj ravninskem svetu podložniki plačevali predvsem v naturalijah. V ostalih uradih se javljajo le posamezni kraji ali celo samo podložniki, ki so plačevali v denarju, tako n. pr. v uradu Volog podložniki v Kljancu, Orehovcu in Pandurju, v uradu Poreber pa kmetje v Okrogu, Moravčah, Na Dobravi, Zagorici, Bistrici, Trobelnem, Štefanji gori in Chronfurtu. Male dajatve so tukaj bile piščanci in jajca.

Dajatve v živini in v siru so prevladovale v uradu Tirovsek. Manj pogoste so bile v žitu, in še to v rži in ovsu, nikdar pa ne v pšenici. Seveda so posamezni podložniki tega urada plačevali census v celoti ali delno v denarju. Tudi v uradih Ljubenska gora in Luče, kot že omenjeno, je bila ovca redna dajatev vsakega podložnika.

Raznovrstne so bile dajatve v uradih Posavinje in Zadretje. Tod so plačevali podložniki census v žitu: pšenici in rži ter ovsu in v živini, vendar so dajali po večini namesto nje ekvivalentno vrednost v denarju: za prašiče, ovce in jagnjeta. Večkrat se tudi v teh dveh uradih javlja census v denarju. Male dajatve so slične z drugimi uradi, na novo se javljata še sir in med.

Glavna dajatev v blagu je bilo žito, ki so ga dajale predvsem vasi v ravninah. Ta dajatev je bila po uradih različno velika: znašala je od po en modij pšenice, ovsa in rži (namesto nje tudi že v denarju po 18 oglejskih solidov) v uradu Poreber do po 2 mensuri pšenice in ovsa v uradu Lemberg, kjer je ena kmetija plačevala samo polovico dajatve, ker je bila pusta (seruit nisi medium). To je obenem tudi edini primer polovične dajatve v celem gornjegrajskem gospostvu.

Največje dajatve so bile v ovsu, za katerega so na gornjegrajski posesti ugodni pogoji. V vseh uradih, kjer so žitne dajatve primarne, t. j. v Posavinju, Zadretju, Lembergu in Poreber, je oves na prvem mestu. Izjema je le urad Volog; tu so podložniki plačevali več pšenice (1 modij) kakor ovsa (5 mensur). V uradu Posavinje pa so plačevali podložniki v Radmirju namesto ovsa za vsak modij po dve ulni lanenega platna.

Nekoliko manj kakor v ovsu, so podložniki plačevali v pšenici. Razlika med skupno vsoto pšenice in ovsa pri censusu gre na račun večje vrednosti pšenice. Pravo razmerje med pridelkom obeh vrst žita

dobimo, če primerjamo dajatve pri desetini (340 modijev ovsa in 270 modijev pšenice).

Rž se je na gornjegrajski posesti gojila v nekoliko manjši meri in se tudi redkeje omenja kot dajatev. V rži so plačevali podložniki v uradih Tirovsek, Posavinje, Zadretje, v uradu Poreber pa so dajali za vsak modij rži že 18 oglejskih solidov.

Proso se kot dajatev v urbarju omenja samo enkrat (2 mensuri) v vasi Rakovlje v uradu Braslovče. Redno se je proso pobiralo pri desetini, kjer se navaja tudi ajda. Tudi kruh in pogača se kot dajatvi omenjata le po enkrat: kruh v uradu Volog, pogača v uradu Arteca.

Pogosteje se javljata kot dajatev vino in lan. V vinu so plačevali census mnogi podložniki v uradu Šentilj, kot gornina pa se je dajalo v istem uradu in v Brezju pri Slomu v uradu Lemberg. Lan nastopa v uradih Braslovče in Lemberg.

Velike so bile v našem urbarju dajatve v živini ali namesto njih v denarju ter mlečnih izdelkih. Po dajatvah sodeč je bila živinoreja zelo razvita v uradih Tirovsek, Posavinje, Zadretje, Ljubenska gora in Luče. Vendar ne smemo misliti, da se drugje, kakor n. pr. v uradih, ki so plačevali census v denarju, ni gojila živina. Dajatve v živini se javljajo predvsem v predelih, kjer prevladujejo samotne kmetije. V glavnem se je redila drobnica in govedo, manj prašiči.

Drobnico (poleg ovc se omenjajo tudi koze oziroma kozliči) so tedaj mnogo bolj gojili kakor danes. Kakšno je bilo razmerje med posamezno vrsto živinoreje, nam pokažejo številke, ki jih je za leto 1542 zbral I. Orožen za urad Tirovsek in jih primerjal s stanjem leta 1910.

	konj	krav	volov	bikov	telet	drobnice	prašičev
1542	27	298	152	7	336	2769	244
1910	22	212	148	16	277	969	309

Tabela pokaže poleg razmerja med vrstami tudi nazadovanje drobnice in porast prašačev ob približno istem stanju v drugih vrstah živinoreje. Porast prašičev je zvezan z dejstvom, da so ovce, ki so poleg drugega dajale tudi zabelo, nadomestili z njimi in da so prašiče začeli gojiti tudi na planinskih kmetijah, kjer jih prej niso. Upadanje ovčereje pa je povezano na drugi strani z razvojem kapitalizma in propadanjem domače suknarske obrti, ki je bila na gornjegrajskem precej razširjena. Po štetju leta 1857 je bilo v celem gornjegrajskem okraju še 4641 ovac, torej niti še enkrat več, kakor jih je imel 400 let prej sam urad Tirovsek.[79] Upadanje števila ovac v teh predelih se je nato nadaljevalo vse do današnjih dni.[80]

Ovca in jagnje se velikokrat pojavljata kot dajatev v našem urbarju, zlasti v zgoraj navedenih uradih. Vsak podložnik je odrajtoval po 1 ovco (Ljubenska gora, Luče) ali jagnje (Volog) ali oboje skupaj (Tirovsek) ali pa je že plačeval v denarju za ovco 12 do 40½ graških

[79] F. Kotnik, o. c., str. 10.

[80] B. Jordan, o. c., str. 97.

denarjev, za jagnje 5 do 20 denarjev iste veljave. Po dve ovci so plačevali redki kmetje.[81]

Prašiči se v naturi kot dajatev, razen v uradu Arteca, niso dajali. Dajatev v naturi v tem uradu je v zvezi s pojedino, za katero so morali podložniki poskrbeti, ko je tja prišel oskrbnik ali morda kdo drugi od samostana. Namesto njih so dajali podložniki, kjer se je pač dajala ta vrsta dajatev, 10 do 67 graških denarjev za prašiča.

V piščancih so plačevali male dajatve podložniki vseh uradov razen v Solčavi, Kojci in Arteca. V prvih dveh so bile že vse dajatve preračunane v denar, v zadnjem pa se piščanci niso dajali. Povsod se število giblje od 1 do 4 kosov. Dvakrat se v urbarju omenja tudi kopun (chopawner, kchawpawner) v uradu Posavinje in Braslovče.

Jajca so bila dajatev v vseh tistih uradih, kakor piščanci, le v uradu Šentilj plačujejo v jajcih samo koloni. Število jajc kot dajatev se giblje od 6 do 40 kosov, redna pa je 10 do 20 kosov. V nekaj primerih se omenja tudi med,[82] dalje blago, ki ga dajeta podložnika v uradu Tirovsek; namesto platna pa so (skupaj z ovco) po 12 denarjev plačevali podložni kmetje v Štefanji gori pri Cerkljah.

Podložniki gornjegrajskega zemljiškega gospostva so plačevali census tudi v siru. V uradu Tirovsek je del podložnikov, kakor smo že videli, plačeval po 300 kosov sira. Poleg teh pa so v siru plačevali še drugi podložniki istega urada, in sicer v Volovleku, ob Repenščici in v Mačkovem kotu. Višina dajatve je bila od 30 do 70 kosov. V urbarju se imenuje ta vrsta sira »caseos censuales«. Nekajkrat se pojavlja kot dajatev tudi surovo maslo.

V uradih Posavinje in Zadretje, kjer so bile dajatve najbolj različne, se je sir štel v male dajatve. Torej je sir služil za dvoje vrst dajatev. Urbar ta sir, ki se ga je plačevalo po 15 kosov, navaja kot »caseos paruos«, torej mali sir, iz česar bi se dalo sklepati, da so plačevali v ovčjem siru.[83] Vsega skupaj so dajali gornjegrajski podložniki leta 1426 po vsotni navedbi v urbarju 12.629 kosov sira. Vse te dajatve kažejo, da je bil sir v tem času izredno pomembno živilo in da je bila živinoreja važna postavka v gospodarstvu gornjegrajskega podložnika.

Podložniki, razen kolonov, z izjemo onih pri Radmirju, na prvotnem samostanskem posestvu, t. j. na nekdanjem Chagerjevem zemljiškem gospostvu, ter podložniki v uradu Volog in Poreber, z izjemo podložnikov na Štefanji gori in Chronfurt, so plačevali »stewr«. To je bila po vsej verjetnosti dajatev, ki jo je samostan naložil podložnim kmetom zaradi plačevanja zavetništva, ki so ga v tem času imeli nad samostanom celjski grofje. Morda sega njen začetek v leto 1352, ko se je gornjegrajski opat obvezal celjskemu grofu Frideriku, da bo njemu in naslednikom plačeval vsako leto 50 mark oglejskih denarjev za od-

---

[81] I. Orožen, o. c., str. 266.

[82] V uradu Posavinje plačuje v medu Crise iz Meliš 2 libre (okoli 1 kg) medu in Lorencz Im ternawcz, ki daje libro medu za mlin.

[83] V uradu Posavinje je izkazanih 692 kosov, vsotna navedba v urbarju pa je 676 kosov. V Zadretju je izkazanih 1045, vsotna navedba pa je 1025 kosov. Podložniki v Vologu in Kaleh v uradu Volog so plačevali 108 kosov tega sira.

stopljeno sodno oblast in zavetništvo, ki jo je imel v gornjegrajskem področju na njihovih posestvih.[84] Nad gornjegrajskimi posestvi na Tolminskem in morda tudi v Furlaniji pa je imela zavetništvo oglejska cerkev. Ko je namreč leta 1335 dal samostan vasi Kojco in Kartečino ter kmetije v furlanskem Buttriju v zakup — za kar je moral imeti patriarhovo privolitev — si je oglejska cerkev pridržala odvetništvo nad tolminsko gornjegrajsko posestvijo. Samostan je bil zato dolžan plačevati »za vsako od osmih kmetij v Kojci in Kartečinah na leto po en sir ali šest denarjev, po osem denarjev za služnost o sv. Juriju in Mihelu ter ob istih terminih za pojezdno vino po 12 denarjev.«[48a] Višina te dajatve je bila zelo različna, odvisna pač od velikosti posestva in kakovosti tal. Najmanj sta dajala »stewre«, ki se je plačevala v oglejskih solidih. Jurij in Jarney iz Šentjanža, urad Posavinje, in sicer 8 solidov, največ pa Michel in Rogacz v uradu Luče v znesku poldruge marke oglejske veljava. »Stewri« se ni samostan nikdar odrekel, četudi podložnik ni nič drugega plačeval,[85] oziroma je samostan podložnikove dajatve odstopil drugim v uživanje (n. pr. raznim cerkvam, bolnišnici in straži).[86] Za zavetništvo so posamezni podložniki plačevali tudi po enega piščanca (pullum pro advocacia).

Tlake, zlasti ročne, na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu ni bilo veliko, ker samostan ni obdržal skoraj nič zemlje za obdelovanje v lastni režiji. Ročno tlako dejansko delajo samo podložniki šestih kmetij v uradu Posavinje, ki so bili dolžni obdelovati šest vinogradov. V ta namen je moral vsak napraviti po štiri dni tlake in vožnje v Pilštajn ali Planino.[87] Redki so bili tudi tisti podložniki, ki so dajali samostanu namesto tlake že odškodnino v denarju.[88]

Pridržal pa si je samostan zaradi svojih potreb večjo vozno tlako. Na koncu urbarja sta pozneje pripisani dve poglavji z naslovi »Hie sind vermerkcht welhe gen walhen vmb öl vnd vmb Speczerey zu der vasten gen sullen« in »Welhe vmb Salcz gent«, kjer je bila ta tlaka popisana.[89] Vozno tlako so morali po našem urbarju opravljati ne le podložniki, ampak tudi decimatorji (v Lučah in Brezju pri Ljubnem), oskrbniki (v Lučah in Ljubnem) in celo župnik v Ljubnem, zaradi desetine, ki jo je imel v zakupu (»ex parte decime, quam tenet«). Po enega konja za to vožnjo pa so morali, poleg nekaterih podložnikov, prispevati decimatorji v Radmirju, Vinski gori pri Šentjanžu, Pobrežju

---

[84] I. Orožen, o. c., str. 131 sl.

[84a] M. Kos, Urbarji Slovenskega Primorja, str. 24.

[85] Ibidem, str. 240: »Herman seruit solum stewr«; poleg tega daje samo še dva piščanca in 20 jajc.

[86] »Wolf vnderm puhel (Završnik) seruit censum ad sanctum Vrbanum. Sed cum stewra ad Curiam.« Ibidem, str. 255; poleg tega še str. 237, 241, 259, 263. »Andre Chulm (v uradu Zadretje) ... dat censum ad infirmariam, cum ceteris Juribus seruit ad Curiam«, ibidem, str. 252. »Zwetecz am poseg (Požešnik v uradu Tirovsek) seruit censum custodi sed cum ceteris Juribus ad curiam«, ibidem, str. 230.

[87] Ibidem, str. 250.

[88] Glej op. št. 36.

[89] I. Orožen, o. c., str. 320 sl.

Desetina

Uradi	Decimator	Pšenica	Rž	Oves	Prinščina v markah	Lan v kosih (petias) - I	Piščanci	Kozlički	Platno v ulnah	Prašiči	Proso	Fižol	Ajda
Tirnvsek	Decimator ob Repanščici .	12 —	12 —	12 —	½	(40)	40	?[1]	—	—	—	—	—
	Decimator Reberšak . . .	4 —	4 —	8 —	½	16	16	?	—	—	—	—	—
Posavinje	Decimator v Radmirju . .	16 —	17 —	17 —	1 ali prašiča	36	38	?	74	—	—	—	—
	Decimator v Ljubnem . .	16 —	17 —	17 —	isto	36	36	?	74	—	—	—	—
Zadretje	Decimator v Bočni . . .	15 —	17 4	17 4	1	?[1]	?	—	—	1	?	?	—
	Decimator v Otoku . . .	15 —	17 4	17 4	1	?	50	?	—	1	—	—	?
	Decimator v Pobrežju . .	16 —	12 —	12 —	1 ali prašiča	—	50	?	—	—	—	—	—
Ljubno	Decimator v Planini[1a] . .	22 —	21 4	42 —	isto	43	63	53	—	—	—	—	—
Luče	Decimator v Lučah . . .	20 —	20 —	60 —	1	?	80	80	—	—	—	—	—
Braslovče	Decimator v Braslovčah .	34 —	34 —	32 —	1 ali prašiča	—	—	—	—	—	?	?	—
	Decimator v Planini . . .	50 —	50 —	50 —	—	—	100	—	—	—	—	—	—
Vologa	Decimator v Vranskem[2]	20 —	20 —	12 —	isto	52	52	?	—	—	—	—	—
Lemberg	V uradu Lemberg ga ni . .	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Šentilj	Decimator Bernhart . . .	6 —	6 —	8 —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Decimator Peter	6 —	6 —	8 —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Decimator v Dobravi . .	12 —	12 —	16 —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Decimator v Šoštanju[3] . .	6 —	11 —	11 —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Decimator v Stari vasi[4]. .	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Solčava	V uradu Solčava ga ni	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Poreber	V uradu Poreber ga ni	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Kojca in Arteca	V uradu Kojca ga ni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	V uradu Arteca ga ni	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Skupno izkazano . . .	270 —	277 —	340 —	4	223	523	133	148	2	—	—	—

in Bočni ter oskrbniki v uradu Tirovsek, Posavinje in Zadretje. Od vozne tlake so se lahko odkupili za določeno vsoto denarja (poldrugo marko graških denarjev) ali s tovorom soli (säm, okoli 120 kg). Za to določbo se gotovo skriva tovorjenje soli, ki so ga ti vršili tudi za svoj račun.

Za vožnjo v Pilštajn, Dednjo vas pri Pišecah v brežiškem okraju, Šentjurij ob Taboru in v Vransko so dajali podložnike trije uradi: Solčava štiri vožnje, Luče in Ljubenska gora pa po deset voženj ali od vsake za vsakega konja po 120 denarjev graške veljave.

Poleg zgoraj opisanih dajatev in služnosti pa je samostan dobival od podložnikov še desetino, ki so jo pobirali decimatorji. Pri desetini se pojavljajo kot predmeti odrajtovanja v glavnem isti pridelki kakor pri censusu. Desetina se je jemala v pšenici, rži, ovsu, prosu, ajdi, fižolu, vinu, prašičih, piščancih, kopunih, lanu in platnu. Poleg tega so desetninarji pobirali še kozliče, ki jih je zemljiški gospod zahteval v času věč (edos ad placitum), in pa primščino. Samostan je dajal desetino deloma v zakup raznim svetnim in duhovnim osebam. Po seznamu, ki je v urbarju naveden na koncu urada Braslovče, je samostan od tega dobival 79 mark in 135 denarjev graške veljave. Poleg tega je imel samostan po urbarski vsotni navedbi 175 mark in 144 graških denarjev dohodkov od desetine inkorporiranih cerkva v Solčavi, Rečici, Mozirju, Škalah, Braslovčah, Šentpavlu pri Prevaljah, Trbovljah, Vranskem, Pilštajnu, Planini, Bistrici ob Sotli (prej Sv. Peter pod Svetimi gorami), Podsredi, Gorjanah pri Podsredi? (Landsperg), Hočah, Sv. Heleni pri Mariboru, Šmartinu pri Hajdini, Šentvidu pri Ptuju, Šetarovi pri Šentlenartu v Slovenskih goricah in v Majšperku.

Kako velika je bila množina v desetini zbranih samostanskih dohodkov, vidimo iz tabele na strani 506.

Skupne dohodke, ki jih je imel samostan od zemljiškega gospostva in desetine, nam kaže sledeča razpredelnica, ki je narejena po uradih. Zaradi večje točnosti so v njej navedene množine dajatev po posameznih postavkah, kakor jih urbar omenja, pa tudi po vsotnih navedbah, ki jih ima urbar konec vsakega urada. Netočnosti, ki se pri tem pokažejo, gredo deloma na račun napak v urbarju, deloma pa na rovaš nejasnosti in nepopolnosti podatkov v urbarju, katere se niso dale dognati. Tam, kjer v urbarju ni vsotnih navedb, se je upoštevala vsota izkazanih dajatev.

Opombe k razpredelnici na str. 506

[1] Vprašaj pomeni, da število ni navedeno.

[1a] Summa prius fuit mod. 100. Sed aliqui mansus ab eadem sunt distributi, scilicet: Schuka et Saeznik ideo pro nunc tantum 82 (6½). I. Orožen, o. c., str. 274.

[2] Decimator in Franczk olim 70, pro nunc seruit 52 mod. Ibidem, str. 296.

[3] Dat mensuras Sancti Egidii. 6 mensuras pro vno modio computando. Ibidem, str. 303.

[4] Decima in Alten welen habet Hanus Wermburger pro tempore vite sue, eo decedente seruiet Monasterio. Ibidem, str. 303.

I Ta desetina od lanu, to je od lanenih vlaken, se v urbarju navaja kot »petias (oziroma pecias) lini«. »Petia« (»pecia«) pomeni kos, del in bo verjetno enaka šopu, katerih deset je tvorilo »zehel«.

	Urad	Hube	Pše-nica	Rž	Oves	Sir od švajg	Sir (censu-alni)	Surovo maslo	Ovce	Jag-njeta	Pi-ščanci	Jajca	Lan	Platno Blago	Vino	Med Kruh Pogače	Kaša Kozliči Prašički Luč, sol	„Steur" vogl. vel.	Census
Tirovsek	Izkazanih	(8) 130	— —	16 —	22 7	8100	800	6 idrij	46	42	160	1500	—	6 uln blaga	—	—	—	15 150	70 159
	V urbarju navedenih		— —	16 —	23 7	10000	820	6 idrij	46	43	156	1440	—	6 uln blaga	—	—	—	15 150	71 7
Posavinje	Izkazanih	(4) 167	48 2	10 2	76 4	—	692	—	15	9 1/2	195+2 kopuna	1698	—	—	—	3 lb medu	—	20 54	91 51
	V urbarju navedenih		52 2	10 4	77 6	—	676	—	16	10	190	1589	—	—	—	2 lb medu	—	20 54	89 98
Zadretje	Izkazanih	(7) 170	43 1	28 5	82 4	—	1045	—	15	7	215	1605	—	—	—	—	—	24 132	43 118
	V urbarju navedenih		42 1	26 7	79 1	—	1025	—	15	7	217	1565	—	—	—	—	—	24 130	43 87
Ljubenska g.	Izkazanih	(8) 105	— —	— —	— —	—	—	—	115	—	187	957	—	—	—	—	—	36 100	34 78
	V urbarju navedenih		— —	— —	—	—	—	—	115	—	182	962	—	—	—	—	—	36 100	34 142
Luče	Izkazanih	(7) 123	— —	— 2	— 3	—	—	—	109	—	209	1104	—	—	—	—	—	53 30	29 43 1/2
	V urbarju navedenih		— —	— 2	— 3	—	—	—	111	—	209	1104	—	—	—	—	—	53 30	29 38 1/2
Solčava	Izkazanih	(2) 50	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	21 10	15 40
															v graški veljavi skupaj			57 mr	75 d
	V urbarju navedenih		— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	57 mr	59 d
Braslovče	Izkazanih	(2) 63	— 3	— —	— 3	—	—	—	—	—	100	930	79 pondov	—	—	—	— 2 kaše	— —	57 156 1/2
	V urbarju navedenih		— —	— —	—	—	—	—	—	—	98	920	76 pondov	—	—	—	—	— —	60 116 1/2
Volog	Izkazanih	(2) 31	12 —	— —	7 4	—	108	—	—	12	23	380	—	—	—	13 kosov kruha	—	6 125	25 154 +15 ogl. sol.
	V urbarju navedenih		12 —	— —	7 4	—	108	—	—	12	—	—	—	—	—	13 kosov kruha	—	6 125	— —

Lemberg	Izkazanih	(4) 31	5 4	— —	5 4	—	—	—	—	—	26	360	35 zehel	—	53 idrij gornine	—	—	— —	3	32
	V urbarju navedenih		5 5	— —	5 5	—	—	—	—	—	27	360	34 zehel	—	—	—	—	— —	3	32
Šentilj	Izkazanih	(8) 29	— —	1 1	— 6	—	—	—	—	—	52	255	—	—	39 urn censualnega 12 1/4 urn gornine	—	—	— —	10	87
	V urbarju navedenih		— —	1 1	— 6	—	—	—	—	—	52	225	—	—	—	—	—	— —	10	87
Poreber	Izkazanih	(2) 65	20 4	— —	22 —	—	—	—	—	—	89	1040	—	—	— v graški veljavi skupaj	—	—	13 50 74 mr 112 mr	61 119 sol. 44 d.	86
	V urbarju navedenih		20 4	— —	20 4	—	—	—	—	—	91	1040	—	—	— v graški veljavi skupaj	—	—	75 mr 113 mr	119 sol. 98 d.	
Kojca	Izkazanih	(1) 8	— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— v graški veljavi	—	—	— —	7 10 mr 104 d	16
	V urbarju navedenih		— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— v graški veljavi	—	—	— —	7 10 mr 104 d	16
Arteca	Izkazanih	(3) 9	— —	— —	— —	—	5	—	—	—	—	—	—	—	—	5 pogač	5 sozličev 5 prašič. 5 luči 5 skl. soli	— — —	5 ali 8 mr 56 1/2 d	91
	V urbarju navedenih		— —	— —	— —	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	— —	5 ali 8 mr 56 1/2 d	91
Desetina			270 —	277 —	340 —	—	—	—	—	—	523	—	223 petlas	148 uln platna	—	—	133 kozličev 2 prašiča	V denarju 255 mr 119 d		
Skupaj	Izkazanih	(58) 981	399 6	333 5	558 3	8100	2645	6 idrij	300	70 1/2	1256 + 523	9829	79 pondov 35 zehel 223 petlas	5 uln blaga + 48 uln platna	65 1/4 idrij 39 urn	3 lb medu 13 kos. kruha 5 pogač		1045 mr 106 1/3 d*		
	Po vsotnih navedbah konec vsakega urada		402 4	331 6	555 6	10000	2629	6 idrij	303	72	1245 + 523	9585	76 pondov 34 zehel	6 uln blaga	—	2 lb medu 13 kos. kruha	—	1046 mr 146 1/2 d		
	Konec urbarja navedenih		342	277	528	9000	2679	6 idrij	302	77	1241	9463	—	6 uln blaga + 74 uln platna	—	—	—	1091 mr 100 d		

* Vse dajatve v denarju so preračunane v graško veljavo.

Če preračunamo desetino in urbarialne dajatve, ki so se dajale v naturalijah, v denarno vrednost na podlagi v urbarju naznačenih cen,[90] dobimo približno reluirano vsoto 525 mark graških denarjev. Celokupni dohodek gornjegrajskega samostana od urbarialnih dajatev in desetine, izražen v denarju, bi torej znašal okoli 1600 mark graških denarjev.[91]

Na podlagi vsega zgoraj navedenega moremo zaključiti, da je bil gospodarski položaj samostana in gornjegrajskega zemljiškega gospostva v tem času kar ugoden. Samostan je dobival dohodke od vseh zemljišč svojega gospostva, kajti opustelost kmetij in njihova delitev, tako značilen pojav v času denarnega gospodarstva, čeprav ne izključno povezan z njim, se javlja na posestvu v sorazmerno majhni meri. O uveljavljanju denarnega gospodarstva, o razvoju obrti in trgovine na gornjegrajskem področju, pa nam poleg dajatev v denarju priča tudi pojav treh trgov: Gornji grad, Rečica in Ljubno. Najstarejši je bil Gornji grad, ki se je pod imenom Rore javil že sredi 14. stoletja. Poleg njega pa se le nekoliko kasneje v listinskem gradivu omenja trg Rečica. V času po nastanku našega urbarja se je razvilo kot trg tudi Ljubno, ki mu je gornjegrajski opat Gašper leta 1459 izdal sejemsko določbo in ga določil skupaj z Gornjim gradom kot tržišče za gornjegrajske podložnike. Izven sejmov v Gornjem gradu in Ljubnem je bila vsaka trgovina in kupčija podložnikov pod kaznijo prepovedana.[92]

Isto ugotovitev, kakor za gospodarski položaj gornjegrajskega samostana in posesti, moremo postaviti tudi za podložnike. Po višini dajatev, ki so jih odrajtovali, se položaj podložnikov sicer ni bistveno razlikoval od podložnikov na drugih zemljiških gospostvih, čeprav je bilo število dajatev manjše.[93] Posmrtnina se n. pr. na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu sploh ni plačevala. Osnovna razlika, ki pa je za ocenjevanje položaja gornjegrajskih podložnikov najvažnejša, je bila ta, da so imeli kmetije v ogromni meri v zakupu v obliki dednih zakupov, kar tedaj na splošno še ni bilo uveljavljeno.[94] V tem je tudi vzrok, da je bila tlaka, oziroma denarna dajatev namesto nje, na gor-

[90] Modij rži je po urbarju veljal 18 solidov ali 27 denarjev, modij ovsa 19 denarjev; za pšenico sem pri preračunavanju vzel vrednost rži, za ovco povprečno vrednost 20 denarjev, za jagnje povprečno vrednost 7 denarjev, za kos sira 3 denarje. Za vse ostale dajatve, od katerih so piščanci in jajca imeli neznatno ceno, pa sem vzel vsoto 70 mark graške veljave

[91] To je približno povprečje vseh treh zaključnih postavk v razpredelnici dohodkov.

[92] F. Baš, Doneski, str. 65 sl.; isti, O Rečici kot trgu, ČZN 35 (1940), str. 66 sl.

[93] Prim. P. Blaznik, Selška, str. 62 sl.; isti, Poljanska, str. 32; M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 54 sl.

[94] Prim. B. Grafenauer, Boj za staro pravdo, str. 32, kjer ugotavlja, da je bila pretežna večina zemljišč na Slovenskem oddana do srede 18. stoletja po začasnem zakupu; M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 48; isti, Urbarji Slovenskega Primorja, str. 37.

njegrajski gospoščini sorazmerno manjša v primeri z drugimi zemljiškimi gospostvi[95] ali pa je podložniki sploh ne dajejo.

V času krize zemljiškega gospostva in naslednjih stoletjih pa so se dajatve gornjegrajskih podložnikov znatno povečale. Delno sliko o tem dobimo, če pogledamo urbar za urad Poreber leta 1668. Podložniki tega urada so takrat kot census plačevali dva do petkrat večjo vsoto denarja in dvakrat večje količine žita. Čeprav gre del višje navedene vsote na račun dajatev v denarju za rž, prašiče, ovce in jagnjeta, ki so se v urbarju leta 1426 navajale še posebej, in na račun manjše vrednosti denarja, pomeni to ogromno povečanje dajatev. Žitno dajatev, ki je bila že tako dvakrat večja od prejšnje, so morali podložniki odrajtovati v meri zemljiškega gospoda (»castenschaff«, katerih dva sta merila tri celjske, ki so bili tedaj sicer v veljavi[96]) in deloma celo s kupom, dočim so bile prej mere zravnane. Poleg »stevre«, ki je bila povečana v enaki meri kakor census, in malih dajatev v isti izmeri, so morali podložniki dajati še odškodnino za tlako, ki je v urbarju leta 1426 ne srečamo (torej je tedaj zemljiški gospod ni izterjeval), dajatve v pšenici in ovsu oskrbniku ter davke deželnemu knezu: davek na hišo (Haussgulden, po velikosti kmetije od 15 krajcarjev do enega goldinarja) in novo doklado (Neue Anlaag, po velikosti kmetije od 11 do 45 krajcarjev).

Prebivalstvo. Poleg gospodarskega stanja na sploh in položaja podložnikov posebej, nam urbar daje tudi več ali manj točne podatke o številu prebivalstva, dalje kakšna je bila oblika naselij, o narodnosti prebivalcev in njihovih priimkih itd.

Če tudi mi uporabimo količnik, ki ga je za Poljansko dolino na Gorenjskem izračunal P. Blaznik,[97] in vzamemo za patriarhovo posest v gornjegrajskem področju okroglo 400 prebivalcev ter prištejemo 30 samostancev,[97a] dobimo za gornjegrajsko, t. j za nekdanje Chagerjevo posestvo, okoli 7000 prebivalcev.[98] Po A. Stegenšku pa naj bi prebivalo tod v času našega urbarja okoli 4900 ljudi;[99] toda pri svojem preračunavanju se je zmotil, ker pravilno bi bilo 3900. Zdi se mi, da smo najbližje resničnemu številu prebivalstva nekako sredi med obema zgoraj navedenima postavkama. Število okoli 7000 prebivalcev je previsoko, a pravilen rezultat po Stegenšku prenizek. Dejanskemu številu takratnega prebivalstva, tako mislim, bi se najbolj približali, če vza-

---

[95] P. Blaznik, Selška, str. 67 sl.; isti, Poljanska, str. 36 sl.; M. Kos, Urbarji salzburške nadškofije, str. 60.

[96] Ker je celjski škaf tedaj meril 20—26.24 l, je prvi držal 30—39,36 l; prim. R. Baravalle, Zur Geschichte des steirischen Masse, str. 58.

[97] P. Blaznik, Poljanska, str. 57.

[97a] A. Stegenšek, o. c., str. 24.

[98] Na tem področju je bilo 745 kmetij in mlinov oziroma valjalnic blaga. Od tega sem odštel 36 pustih kmetij in prištel 144 domcev v Gornjem gradu, Rečici in Ljubnem ter tako dobil 853 enot, ki so prišle v poštev pri računu.

[99] A. Stegenšek je pri pregledu razvoja števila prebivalstva prišel do zaključka, da je imel okraj leta 1140 okrog 800, leta 1268 okrog 2150, leta 1440 okrog 4900, 1826. leta 8642, 1890. leta 14.091 in 1910. leta 14.617 prebivalcev. A. Stegenšek, o. c., str. 22 sl.; F. Zwitter, Prebivalstvo na Slovenskem od XVIII. stoletja do današnjih dni, Ljubljana 1936, str. 11.

memo količnik 5,4 ljudi na hišo, kakor ga je za leto 1822 izračunal sam Stegenšek.[100] Po tem računu bi zneslo število prebivalcev okoli 5100. Prebivalstvo se je torej v 300 letih od 1140 do 1426 pomnožilo za šestkrat. To bi povsem ustrezalo tudi razmerju 150 : 745 povečanega števila kmetij v tem času, pa tudi rezultatu, ki ga je pomotoma dobil A. Stegenšek.

Večina prebivalstva je bila kmečkega stanu in njihov socialni položaj tedaj tako izenačen, da so tvorili enoten socialni razred podložnikov. Morda bi tiste podložnike, ki so morali še opravljati tlako, označili za socialno najnižji sloj. Podložniki na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu so bili v času nastanka urbarja z neznatnimi izjemami (glej str. 478) še vsi celogruntarji. Če izvzamemo primere, ko so imeli podložniki poleg svoje še eno pusto kmetijo, sta imela po dve hubi samo Michel Syter v uradu Braslovče in Vlrich von Blagotin v uradu Šentilj.[101] (Poleg njiju je imel dve kmetiji še oficial v uradu Šentilj.[102])

Kajžarjev urbar izrecno ne omenja, vendar je bil nedvomno kajžar podložnik Peter v Lučah, ki je imel poleg hiše samo še dve njivi.[103] Mednje moremo prišteti tudi tiste mlinarje in valjavce sukna ter žagarje, ki se javljajo kot samostojni urbarialni obvezanci. Nekaj mlinov in valjarno sukna na Strmškem vrhu pa so imeli podložniki poleg svojih kmetij. Če vse to upoštevamo, moramo število kajžarjev oceniti na največ okoli 20, kar je pri skupnem številu 981 podložnikov izredno malo. Kajžarstvo je bilo torej na gornjegrajskem zemljiškem gospostvu še v prvi četrtini 15. stoletja, kakor mnogokje na Slovenskem, šele v začetnem stadiju razvoja.

Glavni obliki naselij na našem ozemlju sta bili, kakor smo že videli, samotna kmetija v hribovitem in gorskem svetu ter strnjena naselja. Od strnjenih naselij prevladujejo zaselki in le v dolinah se pojavljajo prave vasi.

Nekmečko prebivalstvo je bilo predvsem v Gornjem gradu, Rečici in Ljubnem. Zemlja, na kateri so nastale te tri tržne naselbine, je bila samostanska last. Samostan je bil njihov trški gospod in tržani so mu morali plačevati različno velike denarne dajatve, bodisi od »area«, njiv, mlinov in celo celih kmetij. Večino prebivalcev v vseh treh krajih so tvorili obrtniki in z vsakim od njih je imel samostan različno pogodbo. Tako je n. pr. Mawerer plačeval za vse, kar je imel, letno 90 denarjev graške veljave, ali pod klavzulo »sed post mortem suam pleno iure pertinebit ad Monasterio Obernburg«. Gregorius czymerman pa je imel kmetijo »ad dies uite sue gratis, habet literam«.[104] To ugodnost je najbrž dobil za kakšno uslugo,, ki jo je storil samostanu, morda pa je skrbel za samostanske stavbe. V vseh teh krajih je prebivalo okoli

[100] A. Stegenšek, o. c., str. 24, op. 1.
[101] I. Orožen, o. c., str. 288 in 301.
[102] Ibidem, str. 301.
[103] Ibidem, str. 283.
[104] Ibidem, str. 313 in 314.

700 ljudi. Največ jih je bilo v Gornjem gradu, središču zemljiškega gospostva, kjer so poleg tržanov prebivali še člani straže in samostanski hlapci. Tod so v samostanu živeli tudi menihi z opatom na čelu, ki so skupaj z oskrbniki in drugimi uradniki zemljiškega gospoda tvorili vrhnjo družbeno plast na tem ozemlju.

Podložniki in prebivalci v trgih so bili razen redkih izjem slovenske narodnosti; samostanci in verjetno tudi oskrbniki pa so bili po večini Nemci. O tem nam pričajo krajevna in ledinska imena ter v neki meri tudi imena in priimki podložnikov, ki so se začeli že v precejšnji meri pojavljati.[105]

TABLEAU ÉCONOMIQUE ET SOCIAL DU DOMAINE DE GORNJI GRAD D'APRÈS LE TERRIER DE 1426

Résumé

En prenant pour base le terrier de 1426 (Archives provinciales à Graz), l'auteur analyse la situation économique et sociale de la seigneurie de Gornji grad.

Les terres du couvent de Gornji grad embrassaient toute la région du cours supérieur de la Savinja et celle de la Dreta ; en outre, le couvent possédait des propriétés importantes du côté de Kamnik en Carniole et de Lemberk en Styrie, et quelques propriétés plus petites en Frioul. Dans l'économie, c'était l'agriculture qui représentait la branche dominante ; l'élevage aussi n'y était pas négligé. Ce dernier avait évidemment plus d'importance dans les régions de fermes isolées et de hameaux situées plus haut et colonisées plus récemment. Sur les terres dispersées en Styrie, la viticulture aussi était importante. Les champs étaient semés surtout de froment et d'avoine, puis de seigle, de mil, de blé sarrasin, de haricots et de lin. Le menu bétail, en premier lieu les moutons qu'on élevait dans une bien plus grande mesure qu'aujourd'hui, puis les bovins et, dans une moindre mesure, les porcs, représentaient les espèces les plus importantes de l'élevage.

Sous l'influence de la transition de l'économie naturelle en celle monétaire, à Gornji grad aussi les redevances se réglaient de plus en plus en argent. Cette évolution cependant ne fut pas accomplie et les sujets continuaient à s'acquitter d'une partie de leurs redevances en nature même dans les siècles qui suivirent. Cette transition s'effectua dans une plus grande mesure dans les zones de colonisation plus récente, c'est-à-dire dans les régions de montagne, tandis que dans les plaines, les sujets payaient surtout en nature. Les redevances en nature ne furent entièrement remplacées par des payments en argent que vers la fin du XVIIIe siècle sous l'influence des réformes de Marie-Thérèse et de Joseph II.

L'unité usuelle d'exploitation agricole fut le manse. Le procès du morcellement n'était, à l'époque de l'établissement du terrier, qu'à ses débuts.

[105] Prim. A. Stegenšek, o.c., str. 23; Fr. Mišič, O ledinskih imenih, str. 191 sl.; isti, Ledinska imena, str. 40 sl.

Le terrier ne mentionne que 32 demi-manses, et les tiers et quarts de manse étaient encore rares. Peu nombreux étaient aussi les cottages (20 approximativement). Le domaine avait aussi relativement peu de tenures inoccupées. Les activités artisanales sur les propriétés de la seigneurie sont attestées par des moulins assez nombreux, ainsi que par des scieries et des drapiers que le couvent avait le privilège d'établir. Le fait que l'établissement de l'économie monétaire et le développement de l'artisanat enfluençaient favorablement le commerce, est démontré par trois bourgades surgies sur le territoire de la seigneurie : Gornji grad, Rečica et Ljubno. Les sujets du couvent ne pouvaient vendre leurs produits que sur les marchés de ces bourgades.

Le sujet était fermier des terres qu'il exploitait (il n'y avait presque pas de réserve seigneuriale). La formule la plus répandue était celle de tenure héréditaire. Les tenures précaires ne représentaient que 11 % du chiffre total. La forme la moins avantageuse de tenure dite « libre » (Freistift) n'y paraît point. Au cours de l'évolution ultérieure, accomplie jusqu'au début du XIXe siècle, toutes les fermes à quelques exceptions près sont devenues la propriété des paysans qui les exploitaient.

A base d'un tableau analytique des redevances (cens, menues redevances, redevances de garde — Vogtrechte— « stewr » etc.) resp. des revenus du couvent (dîme, revenus des églises incorporées), ainsi que de la forme de la propriété de terre, l'auteur constate que la situation économique du couvent était assez bonne, et celle des sujets aussi. Si l'on convertit toutes les redevances en nature dans leur valeur monétaire, on arrive à la conclusion que le couvent disposait d'un revenu annuel de 1600 marcs de deniers en monnaie de Gratz. Quant au montant des redevances, la situation du sujet n'était pas essentiellement différente de celle des sujets des autres seigneuries ; quant aux corvées, resp. aux payments qui les en rachetaient, leur situation était même plus avantageuse.

En conclusion, l'auteur s'occupe brièvement de la structure sociale de la population et du nombre des habitants. La seigneurie, dans son ensemble, comptait en 1426 5100 habitants dont le nombre était de six fois plus élevé qu'en 1140, date de la fondation du couvent. La plupart des habitants étaient des paysans. Dans les trois bourgades, il y avait environ 700 bourgeois. Les bourgades appartenaient au couvent. La couche sociale supérieure était représentée par les religieux avec leur abbé, les régisseurs et les autres employés de la seigneurie. Les sujets et les habitants des bourgades étaient, à peu d'exceptions près, de nationalité slovène. Les religieux et probablement aussi les régisseurs et les employés, étaient pour la plupart des Allemands.